

”Sellaseen törmää niinku ihan vitusti liikaa”

Naisten kokemuksia sukupuolen perusteella tapahtuvasta syrjinnästä musiikkialalla

Veera Katila

Opinnäytetyö
Kesäkuu 2020
Kulttuuriala
Musiikkipedagogi (AMK)

jamk.fi

Jyväskylän ammattikorkeakoulu
JAMK University of Applied Sciences

Tekijä(t) Katila, Veera	Julkaisun laji Opinnäytetyö, AMK	Päivämäärä Kesäkuu 2020
	Sivumäärä 69	Julkaisun kieli Suomi
		Verkkojulkaisulupa myönnetty: x
Työn nimi ”Sellaseen törmää niinku ihan vitusti liikaa” Naisten kokemuksia sukupuolen perusteella tapahtuvasta syrjinnästä musiikkialalla		
Tutkinto-ohjelma Musiikkipedagogi (AMK)		
Työn ohjaaja(t) Virolainen-Kalpio, Päivi		
Toimeksiantaja(t)		
Tiivistelmä Sukupuoli vaikuttaa elämäämme sen kaikilla osa-alueilla. Me toimimme tietyin tavoin, koska edustamme jotakin sukupuolta, mutta meitä myös kohdellaan ja kohdataan toisin kuin muita sen perusteella, mitä sukupuolta edustamme tai meidän oletetaan edustavan. Tyttöjen ja naisten kokema sukupuolen perusteella tapahtuva syrjintä on arkipäivää myös musiikin alalla. Naisten kokemuksia tästä on kuitenkin kuultu verraten vähän, minkä takia musiikkitieteen ja sukupuolentutkimuksen kentällä on tilaa syväluotaaville haastatteluille. Tutkimuksen ensisijainen tavoite on antaa tilaa ja ääni ihmisille, joilla on kerrottavaa siitä, kuinka he ovat kokeneet tulleeensa kohdelluiksi epätasa-arvoisesti. Tutkimus toteutettiin kolmena puolistrukturoituna teemahaastatteluna. Haastateltavat pohtivat kohtaamaansa sukupuolittunutta syrjintää kronologisesti etenevien kysymysten kautta, kuitenkin keskittyen heidän itsensä kannalta relevantteihin tapahtumiin ja tarvittaessa ohittaen joitakin osa-alueita. Haastattelurungon lisäksi haastateltavat saivat ennen tapaamista tutustua lyhyeen dokumenttiin, jossa listattiin esimerkkejä syrjinnän ilmenemis- muodoista. Aineiston analysointiin käytettiin tulkitsevaa fenomenologista viitekehystä, minkä jälkeen haastateltavat saivat vielä mahdollisuuden korjata tutkijan tulkintoja heidän kokemuksistaan. Tutkimuksen perusteella naisten kokemukset kohdatusta syrjinnästä ovat moninaiset. Kokemuksia oli palautteen vaikutuksista, työtilaisuuksien ohimenemiseen ja täydelliseen ohittamiseen. Yhteisiksi suuremmiksi teemoiksi nousivat kuitenkin oletukset, esikuvat, negatiivinen tyttömyisyys ja positiivinen maskuliinisuus, näkymättömyys, seksuaalisointi ja syrjintään puuttumisen vaikeus.		
Avainsanat (asiasanat) feminismi, sukupuoli, kokemuksen tutkimus, syrjintä, musiikki, sukupuolentutkimus		
Muut tiedot (Salassa pidettävät liitteet)		

Author(s) Katila, Veera	Type of publication Bachelor's thesis	Date June 2020
		Language of publication: Finnish
	Number of pages 69	Permission for web publication: x
Title of publication "These kinds of things are just fucking everywhere" Women's experiences of gender-based discrimination in the music field		
Degree programme Degree Programme in Music		
Supervisor(s) Virolainen-Kalpio, Päivi		
Assigned by		
<p>Abstract</p> <p>Our sex and gender affect our lives basically everywhere. We act in a certain way because we are of a certain gender, but we are also treated and met differently than others based on what gender we represent or what we are assumed to represent.</p> <p>The discrimination that girls and women experience is also a part of the everyday life of musicians who identify themselves as women. Nevertheless, women's experiences have been heard to a relatively small extent, which is why there is room for profound interviews in the field of music and gender studies. The primary goal of the present study was to give space and voice to those who had stories of how they had been treated unfairly.</p> <p>The study was executed by collecting the data with three semi-structured interviews. The interviewees reflected on the discrimination they had met based on chronologically progressive questions while focusing on the experiences they found relevant and, if needed, skipping some of the questions. Before the meeting, the interviewees were supplied with a short document that listed examples of how discrimination may manifest itself. The analysis of the data was conducted with an interpretative phenomenological analysis, after which the interviewees had an opportunity to correct the interpretations of their experiences.</p> <p>According to the results, the women's experiences with gender-based discrimination were diverse. They varied from the effects of feedback to missing job opportunities and complete dismissal. However, there were also shared themes, such as assumptions, role models, negative girliness and positive masculinity, invisibility, sexualizing and the difficulty of intervening when facing discrimination.</p>		
Keywords/tags (subjects) feminism, gender, experience research, discrimination, music, gender studies		
Miscellaneous (Confidential information)		

Sisältö

1	Johdanto	3
2	Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimuskysymykset	4
3	Tutkimuksen lähestymistapa ja menetelmät	5
4	Sukupuoli ja musiikki	8
4.1	Biologinen ja sosiaalinen sukupuoli	9
4.2	Sukupuoli ja musiikki	10
4.3	Syrjinnän monet muodot	12
5	Tutkimuksen toteutus.....	14
5.1	Haastateltava A	15
5.1.1	Oletukset	16
5.1.2	Palaute	21
5.1.3	Näkymättömyys.....	23
5.1.4	Saadut (ja menetetyt) tilaisuudet ja roolit	26
5.2	Haastateltava B.....	28
5.2.1	Oletukset	28
5.2.2	Itsevarmuus ja epävarmuus	32
5.2.3	Hankalia kokemuksia miehistä	35
5.3	Haastateltava C.....	42
5.3.1	Oletuksia ja rooleja	43
5.3.2	Jätkänä pärjää – omia selviytymiskeinoja	48
5.3.3	Palaute	50
5.3.4	Nostaminen ja alaspainaminen	54

6	Johtopäätökset.....	57
7	Pohdinta.....	60
	Lähteet	64
	Liitteet.....	67
	Liite 1. Haastattelukutsu	67
	Liite 2. Haastattelurunko	69

1 Johdanto

Olen jo kauan pohtinut sukupuolen vaikutusta erinäisiin elämän osa-alueisiin: kuinka käyttäydyn, kuinka minua kohdellaan, mitä haluan ja mihin tunnen pystyväni. Niinpä koin, että opinnäytetyöni kautta voisin laajentaa pohdintani koskemaan myös tämän hetkistä opiskelualaani ja tulevaa työtäni. Kuinka sukupuoli vaikuttaa muusikkouteen? Entä musiikin opettamiseen? Miten soittamaani musiikkia kuullaan, entä säveltämäni? Onko musiikilla sukupuolta? Kuinka yhdenvertaiset mahdollisuudet opiskelu- ja työyhteisömme kykenee meille tarjoamaan, millaisena sukupuolen perusteella tapahtuva syrjintä näyttäytyy musiikkimaailmassa? Minkälaista on musiikkimaailmassa tapahtuva seksuaalinen häirintä?

Koen, että olen jossain määrin itse sukupuoleni vanki, myös musiikkielämässä. Tuntuu, että jotkin vaatimukset ja ennakko-oletukset kumpuavat siitä oletuksesta, että olen nainen, ja siksi tietynlainen. Olen keskustellut aiheesta useaan otteeseen erinäisten ystäväni kanssa, ja tuntuu että monia mietityttävät samankaltaiset kysymykset kuin minuakin. Haluan siis syventyä aiheeseen keräämällä musiikkialalla työskentelevien tai ammattiin opiskelevien kokemuksia heidän kohtaamastaan sukupuoleen perustuvasta syrjinnästä ja häirinnästä. Suoritan tutkimukseni kokemushaastatteluina, jolloin haastateltavilla on suuri vapaus johtaa keskustelua haluamaansa suuntaan.

Suomessa sukupuolen ja musiikin tutkimusta ovat yhdistäneet Pirkko Moisala (1994, 2005), joka on kirjoittanut musiikin naistutkimuksesta, feministisestä kritisismistä ja sukupuolittavasta musiikintutkimuksesta; Anna Kuoppamäki (2015), joka keskittyy väitöskirjassaan sukupuolen vaikutukseen musiikin perusteiden opiskelun yhteydessä, Vilma Virtanen (2018), joka on tehnyt kirjallisuuskatsauksen musiikkikasvatuksen sukupuolittuneisiin rakenteisiin sekä Laura Tuunanen (2015), joka keskittyy sukupuolelleen epätyypillisen soitinvalinnan tehneisiin muusikkoihin. Suoranaisesti omaani vastaavaa tutkimusta musiikkialalla tapahtuvaan syrjintään ja häirintään liittyen en ole löytänyt, joten koen että tutkimukselleni on tilaa kentällä.

2 Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimuskysymykset

Tutkimuksen luonteesta ja haastattelutavasta johtuen en halua rajata tutkimuskysymyksiä etukäteen kovin tarkasti. Sen sijaan haluan ikään kuin sanoittaa itselleni kentän, jolla otan vastaan sen, mitä haastatteluista käy ilmi: tämä on minusta myös tutkimuksen onnistumisen, eettisyyden ja osallistavuuden vuoksi tärkeää. Pääasiallinen tutkimuskysymykseni on kuitenkin se, minkälaisia kokemuksia musiikkialalla työskentelevillä ja opiskelevilla naisilla on sukupuolen perusteella tapahtuvasta syrjinnästä. Lisäksi minua kiinnostaa, kuinka nämä kokemukset vaikuttavat ammatti-identiteettiin.

Vaikka tiedän, että perinteinen kaksinapainen sukupuolijärjestelmä ei vastaa elämän todellista kirjoa, totesin että tämän tutkimuksen kannalta on hedelmällistä kuitenkin puhua ja kirjoittaa miehistä ja naisista. Naiseuteen ja mieheyteen liittyy vuosisatoja vanhoja, luutuneita mutta yhä vallitsevia valtarakenteita, joihin käsiksi päästäkseen on käytettävä binäärisen järjestelmän ilmauksia. Toisaalta syrjintä on sukupuolta laajempi ilmiö, joka kietoutuu esimerkiksi rotuun ja yhteiskuntaluokkaan, mutta opinnäytetyön puitteissa tehtävän tutkimuksen rajattujen mahdollisuuksien vuoksi joudun olemaan sen kummemmin ottamatta kantaa intersektionaalisuuteen. Kenties (ja toivottavasti) nämäkin ilmiöt tulevat kuitenkin esiin haastatteluissa. Naisella tarkoitetaan tässä tutkimuksessa henkilöä, joka kokee itsensä naiseksi.

Haluan osallistua sukupuolentutkimuksen kentän laajentamiseen monitieteellisemmäksi alustaksi. Toivon, että työni herättelee ihmisiä tiedostamaan syrjiviä rakenteita ja käyttäytymismalleja, sekä kenties osallistumaan niiden purkamiseen. Haluan myös itse saada enemmän tietoa sukupuolitietoisuuden ja -sensitiivisyyden soveltamisesta opetukseen.

Tiedostan aiheeni vaikeuden ja herkkyyden: sukupuolen perusteella tapahtuva syrjintä ja häirintä on jokapäiväistynyttä, näkymätöntä, vaiettua ja hävettyä. Kaltoinkohtelun muodot ovat monet, eikä syrjintää välttämättä itse huomaa kokeneensa - ja vaikka huomaisikin, näistä kysymyksistä voi olla vaikea kertoa eteenpäin. Incorporated Society of Musicians julkaisi huhtikuussa 2018 raportin musiikkialalla Isossa Britanniassa

tapahtuvasta seksuaalisesta häirinnästä ja sukupuolisyrynnästä: 77 % häirintää ja 75 % syrjintää kokeneista ei raportoinut kokemaansa eteenpäin (ISM 2018, 3). Syrjintään liittyvän häpeän ja vaikenemisen kulttuurin vuoksi sitä voidaan jopa pitää eräänlaisena tabuna. Tutkimukseni yksi tavoite on pyrkiä rikkomaan tätä tabua rohkaisemalla avoimeen keskusteluun ja kokemusten jakamiseen aiheesta.

3 Tutkimuksen lähestymistapa ja menetelmät

Tiedonhankintamenetelmä

Opinnäytetyöni on soveltava laadullinen tutkimus, jonka materiaali kerätään haastatteluin. Valitsemani haastattelutapa on puolistrukturoitu teemahaastattelu. Metodin soveltamiseen ja haastatteluvaiheen suunnittelemiseen käytin apunani Sirkka Hirsjärven ja Helena Hurmeen kirjaa Tutkimushaastattelu (Hirsjärvi & Hurme 1988), sekä Jarkko Toikkasen ja Ira A. Virtasen toimittamaa kirjaa Kokemuksen tutkimus VI (Toikkanen & Virtanen, 2018).

Haastattelu voidaan määritellä keskusteluksi, jolla on ennalta päätetty tarkoitus ja jossa sekä kielellinen että ei-kielellinen kommunikaatio vaikuttavat. Haastattelutilanne ei myöskään ole yksipuolinen, vaan sekä haastattelija että haastateltava vaikuttavat toisiinsa. (Hirsjärvi & Hurme 1988, 25.) Tutkimustapana haastattelu motivoi ja sitouttaa tutkittavia, minkä lisäksi se mahdollistaa tilanteen joustavuuden: täsmennyksiä ja tarkentavia kysymyksiä on mahdollista esittää tutkimustilanteessa, toisin kuin esimerkiksi lomakekyselyä käytettäessä. Toisaalta materiaalia, myös epärelevanttia sellaista, on paljon ja tutkittavien anonyymius on vaikeampi säilyttää - nämä seikat tuovat lisähaastetta tutkijalle, erityisesti ensimmäistä kertaa tutkimushaastatteluja tekeväille. (Hirsjärvi & Hurme 1988, 15-16. ks. myös Gorden 1969, Hyman 1954, Sellitz ym. 1962, Sanford 1966.)

Teemahaastattelussa keskitytään tiettyihin teemoihin, joista sitten keskustellaan. Kyseessä on puolistrukturoitu haastattelu, koska aihepiirit (teemat) ovat tiedossa, mutta kysymykset eivät seuraa tarkkaa muotoa tai järjestystä (Hirsjärvi & Hurme 1988, 36).

Puolistrukturoitu teemahaastattelu metodina mahdollistaa tutkittavien henkilöiden mahdollisimman luontevan ja vapaan reagoimisen (Hirsjärvi & Hurme 1988, 8). Tällainen metodi sopii erinomaisesti emotionaalisesti arkojen ja intiimien aiheiden käsitteilyyn, kun halutaan tutkia vähemmän tiedostettuja seikkoja tai kun ”tutkitaan ilmiöitä, joista haastateltavat eivät päivittäin ole tottuneet keskustelemaan” (Hirsjärvi & Hurme, 1988, 35). Koen, että tutkimuksen aiheeni liikkuu arkojen, intiimien, tiedostamattomien ja vaiettujen kokemusten äärellä, joten puolistrukturoitu teemahaastattelu oli metodina melkeinpä itsestään selvä valinta.

Teemahaastattelua varten laadin ensin teemoihin jaetun haastattelurungon. Halusin kuitenkin varmistaa, että puhumme haastateltavieni kanssa samoista asioista, joten päätin liittää haastattelukutsuun lyhyen selostuksen siitä, minkälaisena sukupuolen perusteella tapahtuva syrjintä voi ilmetä – myöskin koska sitä on vaikea tunnistaa.

Kokemuksen tutkiminen ja analyysimenetelmä

Haastattelutilanteet äänitettiin, minkä jälkeen käyttämäni aineisto olivat nuo ääninauhat. Koska tutkimukseni käsittelee kokemusta, on tarpeellista määritellä kokemus, niin kuin sen itse tässä kontekstissa käsitan. Kokemus on samanaikaisesti sekä ”ainutkertainen ja subjektiivinen että yhdistävä ja tunnistettavissa oleva ilmiö. Kokemuksen käsitteessä on jotain, mikä tekee siitä poikkeuksellisen arvokasta yksilön kannalta samaan aikaan, kun se osallistuu jaettuun ja yleisesti hyväksyttyyn tietoon.” (Toikkanen & Virtanen 2018, 9.) Tämä kaksijakoisuus tuo kokemuksen tutkimiseen omat haasteensa: toisaalta se antaa arvon yksilöllisyydelle ja luvan yksilöiden kokemusten ilmituomiseen - toisaalta se mahdollistaa mielipiteiden korottamisen tiedon rinnalle (Toikkanen & Virtanen 2018, 9).

Vahvimmin kokemuksen tutkimukseen kiinnittyy fenomenologinen traditio, jossa huomio kohdistuu sisäisiin ja tietoisiin kokemuksiimme ja siihen, kuinka ymmärrämme minuuden ja kohtaamamme tapahtumat. Tämä ei kuitenkaan merkitse sitä, etteikö sosiaalinen ympäristömme vaikuttaisi kokemuksiimme. (Toikkanen & Virtanen 2018, 15.)

Päinvastoin: kohtaamme todellisuuden yhteisöllisessä viitekehyksessä, jolloin kokemusta ei voi typistää objektiiviseen datan rekisteröintiin, vaan se on nähtävä elävänä vuorovaikutuksena (Backman 2018, 27).

Kuvailevan fenomenologian lähtökohtana on, että toisen kokemuksen voi tavoittaa haastatteleamalla. Fenomenologisesti orientoituneen tutkijan analyysikeino on sulkeistaminen, jossa tavoitteena on asettaa oma tietämys aiheesta tietoisesti syrjään analyysin ajaksi, jolloin tutkittava kokemus voi ilmetä tutkijalle mahdollisimman alkupe räisenä (Perttula 2006). Tämän tavoitteen täydellinen saavuttaminen on kuitenkin mahdotonta (Giorgi & Giorgi 2003; Perttula, 2000), sillä kuvatut kokemukset eivät koskaan pysty täydellisesti vastaamaan eläviä kokemuksia. Lisäksi tutkijakin on ihminen, eikä tällöin voi koskaan täysin tajuta toisen ihmisen kokemusta eikä eliminoida omien kokemustensa ja ennakko-oletustensa vaikutusta tuloksiin. En siis tutkijana voi asettua objektiivisen tarkkailijan asemaan, vaan olen väistämättä osa kohdetta, jota tutkin (Perttula 2006). Näistä kokemuksista ei kuitenkaan tule pyrkiä vapautumaan, vaan tiedostettuaan oman positionsa, tutkija voi hyödyntää niitä tutkimuksessaan (Tökkäri 2018, 65). Myös sukupuoleen liittyvä havainnointi ja analysointi on aina suhteessa omaan kulttuuriseen ja henkilökohtaiseen taustaan, kokemuksiin ja sukupuoli-identiteettiin (Moisala 1999, 3). Koetan tutkimusta tehdessäni muistaa oman positioni: olen nuori nainen, itse aika valveutunut sukupuoleen ja syrjintään liittyen. Niinpä minulla saattaa olla tiettyjä ennakko-oletuksia ja jopa toiveita haastateltavieni suhteen, mutta uskon että tiedostaessani tämän, minun on helpompi pysyä ohjailematta ja ylitulkitsematta.

Vaikka tutkimukseni pohjaakin osaksi kuvailevalle fenomenologiselle otteelle, olen kuitenkin päätenyt soveltamaan analyysiini hermeneuttis-fenomenologista viitekehystä. Siinä hyödynnetään sulkeistamisen sijaan tulkintaa, jota tutkija tekee aineistostaan: kokemussisältöjen lisäksi tarkastellaan siis sitä, mitä ihmiset kertovat epäsuorasti, mihin he mahdollisesti pyrkivät, tai kenties jättävät kertomatta (Tökkäri 2018, 68-69). Englanniksi tämä menetelmä tunnetaan nimellä interpretative phenomenological analysis eli IPA (Smith, Flower & Larkin, 2009). Koen että tällainen tulkitseva fenomenologinen analyysi on tavallaan rehellisempi, se tekee tutkijan aseman itselleni

läpinäkyvämmäksi ja tiedostetummaksi kuin pelkkä kuvaileva analyysi. Lisäksi analyysitavat, joita tutkimuksessani aion soveltaa, tuntuivat IPA:n kohdalla luontevammilta.

Tulkitseva (tai hermeneuttinen) fenomenologinen analyysi voidaan jakaa kuuteen eri työvaiheeseen, joita itsekkin sovellan tutkimuksessani. Nämä kuusi vaihetta ovat: aiheeseen tutustuminen, teemoittelu, teemojen välisten yhteyksien etsiminen, teemataulukoiden muodostaminen, yhteisen teemataulukon muodostaminen ja kirjoittaminen. (Tökkäri 2018, 74-77.)

Kokemuksen tutkimukseen liittyy myös tutkimusetiikan kannalta huomioonotettavia seikkoja. Teemahaastattelu metodina tekee tutkittavien anonyymiyden säilyttämisestä haastavaa: tarvittaessa identifioivia yksityiskohtia joutuu muuntelemaan tai jättämään kokonaan kertomatta (Squire, 2009). Lisäksi mikäli tutkittava kokemus on tutkijalle itselleen kovin tuttu, on oltava erityisen tietoinen siitä, ettei analyysissään rakenna tuloksia omasta kokemuksestaan, vaan keskittyy toisen kokemuksiin aiheesta (Tökkäri 2018, 70-71).

Kokemuksen ja tutkimusmetodin määrittelyn lisäksi koen tarpeelliseksi pohtia sitä, kuka kokemuksen ”omistaa”. Omaksun tutkimuksessani käsityksen, jonka mukaan koki itse tuntee kokemuksensa parhaiten. Päätin siis luetuttaa ja keskusteluttaa haastatteluista tekemiäni analyyskejä tutkimukseen osallistuneilla. (Phoenis, 2009; Tökkäri 2018, 70.)

4 Sukupuoli ja musiikki

Antropologi Margaret Meadin vuonna 1935 tekemän ehdotuksen ansiosta englannin kielessä erotetaan toisistaan ihmisen biologinen sukupuoli (*sex*) ja ihmisen kulttuurinen identiteetti (*gender*), joista jälkimmäinen käännetään usein termillä sosiaalinen sukupuoli. Esimerkiksi Judith Butler on kuitenkin haastanut tämän erottelun ja ollut valmis määrittelemään myös biologisen sukupuolen sosiaalisesti rakennelmaksi -

myös koko sukupuolen käsitteestä luopumista on esitetty. (Niiniluoto 2016, 9-10.) Seuraavaksi käsittelen sukupuolen käsitettä ensin biologisesta, sitten sosiaalisesta ja feministisestä näkökulmasta, minkä jälkeen nostan esiin muutaman esimerkin sukupuolen ja musiikin yhteyksistä. Lopuksi määrittelen vielä sen, mikä tässä tutkimuksessa mielletään sukupuolen perusteella tapahtuvaksi syrjinnäksi.

4.1 Biologinen ja sosiaalinen sukupuoli

Ihmiset voidaan jakaa kromosomien rakenteen mukaan biologiselta sukupuoleltaan naisiin (XX) ja miehiin (XY), tosin poikkeaviakin kromosomimääriä tavataan (Gardner ym. 2012, 9-10). Kromosomirakenteen erilaisuus johtaa tavallisesti tyypillisten primääristen sukupuolielinten ja sekundääristen sukupuoliominaisuuksien kehittymiseen. (Reece ym. 2011, 335-336.) Sukupuolielimet tai -ominaisuudet voivat kuitenkin olla jotakin naisen ja miehen väliltä, minkä lisäksi sukupuoli on toki paljon muutakin kuin biologiaa ja siksi kaikki ihmisiä ei voida jaotella joko miehiin tai naisiin.

Nykyään ymmärretään, että sukupuoli on muuntuvainen, toisaalta kulttuurissaan rakentunut, toisaalta yksilöiden toteuttama, samaan aikaan institutionaalinen ja henkilökohtainen. Vaikka jaamme tietynlaisia käsityksiä siitä, kuinka sukupuolta performoidaan, yksilöllisellä tasolla voidaan sanoa sukupuolia olevan yhtä paljon kuin ihmisiä: "On the micro level of experiences, gender is as idiosyncratic as a thumb print." (Moisala 1999, 3.) Useimmat ihmiset kuitenkin identifioituvat naisiksi ja miehiksi, mikä vaikuttaa paitsi siihen, kuinka koemme itsemme, myös käytökseemme ja siihen, kuinka meidät koetaan ja kohdataan.

Ranskalaisen eksistentiaalistin ja feministin Simone de Beauvoirin mukaan sukupuoliero on tyylin ja tavan ero:

And the truth is that anyone can clearly see that humanity is split into two categories of individuals with manifestly different clothes, faces, bodies, smiles, movements, interests and occupations; these differences are perhaps superficial; perhaps they are destined to disappear. What is certain

is that for the moment they exist in a strikingly obvious way. (Beauvoir 2010, 24.)

Sukupuoleen liittyy monenlaisia kulttuurisia olettamuksia ja odotuksia, joita kasvatus vahvistaa: meitä ohjataan lapsesta saakka leikkimään, puhumaan ja kohtaamaan muita eri tavoin riippuen siitä, mitä sukupuolta edustamme, tai mitä sukupuolta meidän oletetaan edustavan.

Feministinen liike ja naistutkimus tähtäävät sukupuolten välisen tasa-arvon edistämiseen, jolle tärkeänä innoittajana, jonkinlaisena feminismin perusteoksena on toiminut Simone de Beauvoirin filosofinen teos *Toinen sukupuoli* (1949). Beauvoir keskittyy sukupuolisuuden ja naisten kokemusten analysointiin, korostaen sitä, kuinka ”miehinen näkökulma on jättänyt kätköön naisen subjektina, joka itse kokee, ajattelee, tuntee ja määrittelee.” (Grahm-Wilder 2016, 15, ks. myös Butler 2002, 9-12). Opinnäytetyöni tarkoitus on tavallaan jatkaa Beauvoirin perintöä naisten kokemusten, ajatusten, tunteiden ja määritelmien dokumentoinnissa ja analysoinnissa.

4.2 Sukupuoli ja musiikki

Aivan oman lisänsä tutkimukseeni tuo musiikin konteksti. Pirkko Moisalan mukaan sukupuolen tutkimuksen ja musiikin tutkimuksen yhdistämisen erityinen haaste on siinä, että sekä sukupuoli että musiikki ovat kulttuurisesti rakentuneita ja määrittyneitä. Tämän lisäksi musiikki toimii varhaisesta lapsuudesta lähtien alustana sille, kuinka yksilö hahmottaa sukupuolittunutta ympäristöään: millaista on yhteisössä hyväksytty musiikillinen toiminta, kenellä on lupa ilmaista ja miten. Sosiaaliset normit vaativat tytöiltä ja naisilta hillittyä ja tottelevaista käytöstä kun taas poikia ja miehiä kannustetaan aktiivisiksi, jopa kapinallisiksi yksilöiksi. (ks. esim. Moisala 1999, 3-4.)

Pirkko Moisala on tutkinut sukupuolen ja musiikin yhteyksiä sekä suomalaisessa, että nepalilaisessa kontekstissa. Moisala tutki Sibelius-Akatemian ja Turun yliopiston opiskelijoiden musiikillisia elämänkertoja ja havaitsi musiikinopetuksen seurailevan tiukasti sukupuolinnormeja. Jo päiväkodissa tytöt esittivät keijuja ja enkeleitä ja lauloivat,

kun taas pojat esittivät paimenia tai karhuja, eikä laulamista edellytetty. Myöhemmin koulussa tytöt soittivat nokkahuilua ryhmässä, poikien saadessa enemmän rohkaisua ja huomiota, sekä mahdollisuuksia soittaa itsenäisesti esimerkiksi rumpuja. Sukupuoli on perinteisesti ohjannut myös soitinvalintoja: piano ja viulu ovat olleet perinteisesti tytöille, kitara, basso, vaskipuhaltimet ja rummut pojille sopivia valintoja. (Moisala 1999, 4-5.) Musikaalisten elämänkertojen mukaan epätyypilliset sukupuoliroolit tulivat kuitenkin sallitummiksi myöhemmin lukioissa, konservatorioissa ja yliopistoissa. Melko tavallinen kokemus tytöille oli se, että heidän esityksistään sanottiin puuttuvan maskuliinista voimaa ja aggressiivisuutta, jota joidenkin teosten esittäminen vaatii. Toisaalta musiikkiesitykset voivat myös mahdollistaa sukupuolisen ja seksuaalisen tai eroottisen käyttäytymisen, joka muuten on vaikeaa, rajoitettua tai kiellettyä. (Moisala 1999, 13.) Vaikka kyseinen tutkimus on jo 20 vuotta vanha, pidän sitä kuitenkin omalle työlleni validina lähteenä: olemmehan mekin, minä ja haastateltavani olleet, lapsia vuosituhaten vaiheessa ja siten osana kuvattua musiikin oppimisympäristöä.

Myös Lucy Green kirjoittaa musiikin opiskelusta ja oppijan sukupuolen vaikutuksesta. Tutkimuksessaan hän haastatteli musiikinopettajia ja selvitti, kuinka he suhtautuivat tyttöihin ja poikiin säveltäjinä. Vaikka poikia kuvailtiin epäkiinnostuneiksi, yhteistyökyvyttömiksi ja asenteeltaan negatiivisiksi, heitä kuitenkin pidettiin erinomaisina säveltäjinä. Tytöt taas nähtiin tylsinä ja vain harvoin luovina. Lasten käsitykset omasta tekemisestään erosivat myös sukupuolen perusteella: tytöt kuvailivat itseään epävarmoiksi, taitamattomiksi ja hämmentyneiksi. Omia sävellyksiään he luonnehtivat hölmöiksi, tylsiksi ja kauheiksi. Vastaavasti pojat olivat positiivisia, itsevarmoja ja huolettomia: he arvioivat vaivannäkönsä vähäisemmäksi, mutta ymmärryksensä kuitenkin laajemmaksi. (Green 2016, 150-151.)

Musiikin ammattilaisista lukiessaan ja kuullessaan törmää väkisinkin jatkuvasti sellaisiin määritelmiin kuin naismuusikko tai naissäveltäjä, kun taas ajatuskin siitä, että puhuttaisiin miesmuusikosta tai -säveltäjästä, on absurdi. Tällainen jokapäiväinen ilmiö todistaa osaltaan siitä, että nainen on yhä yhteiskunnassamme ja niinpä myös musiikin maailmassa, aina sukupuolensa edustaja, kun taas mies on oletustoimija. Naisten sä-

veltämää musiikkia kuunnellaan eri tavalla kuin miesten: kun kuuntelija tietää säveltäjän olevan nainen, hän hahmottaa musiikin merkitykset tietynlaisen feminiinisen viitekehyksen sisällä. Lucy Green kertoo (pohjoismaalaisesta) kriitikosta, joka ylisti tiettyä säveltäjää arvosteluissaan. Vasta myöhemmin kriitikko sai tietää säveltäjän olevan nainen, minkä jälkeen hän kyllä kirjoitti edelleen hyviä arvosteluja, mutta erilaisella kielellä: sanat, kuten ‘vihlova’ (*strident*), ‘viriili’ (*virile*) ja ‘voimakas’ (*powerful*) väistyivät ilmausten, kuten ‘herkkä’ (*delicate*) ja ‘hento’ (*sensitive*) tieltä. Se kuinka kriitikko kuuli musiikin ja sen merkitykset, riippuu siitä mitä sukupuolta säveltäjä edustaa ja siitä, oliko hän sukupuolesta tietoinen. (Green 2016, 144.)

Moisala puolestaan on tutkinut säveltäjä Kaija Saariahon uraa ja sitä, minkälaisia strategioita hyödyntäen hänen on onnistunut ylittää sukupuolensa asettamia rajoituksia ja esteitä länsimaisen taidemusiikin kentällä. Saariaho on etäännyttänyt itsensä perinteisistä sukupuolirooleista, peitellyt sukupuoltaan ja toistuvasti havainnut ”feminiinisen” sanaston vallitsevan arvosteluitaan. Myöhemmin, vakaamman aseman saavutettuaan, Saariaholle on ollut mahdollista ilmaista sukupuoltaan vapaammin. (Moisala 1999, 11.)

4.3 Syrjinnän monet muodot

Syrjintä tarkoittaa ihmisen tai ihmisryhmän kohtelua huonommin yhden tai useamman henkilökohtaisen ominaisuuden, kuten sukupuolen, ihonvärin tai vammaisuuden perusteella. Syrjintä saattaa olla välitöntä (tilanteessa tapahtuvaa) tai välillistä, jolloin jokin sääntö tai käytäntö asettaa ihmiset epätasa-arvoiseen asemaan. Syrjinnäksi luetaan myös häirintä, joka halventaa, nöyryyttää tai uhkaa uhriaan. (Finlex 2014, 8§-14§.) Usein sukupuolen perusteella tapahtuva syrjintä mielletään joko seksuaaliseksi häirinnäksi tai työpaikoilla tapahtuvaksi palkkaukseen tai toimenkuvaan liittyviksi epäreiluiksi asetelmiksi (ks. esim. Parker & Funk 2017 tai Liebkind, Larja & Bylka 2016). Halusin kuitenkin omassa tutkimuksessani laajentaa jaettava käsitystä siitä, mitä kaikkea musiikkialalla tapahtuva syrjintä pitää sisällään – huonommin kohtelu sisältää mielestäni hyvin suuren kirjon toimintaa ja rakenteita.

Käymieni keskustelujen ja omien kokemusteni reflektoinnin perusteella löysin musiikkialalla tapahtuvalle syrjinnälle monenlaisia esiintymismuotoja, jotka käyn tässä nyt lyhyesti läpi. Ensinnäkin toisen ihmisen sukupuolittaminen, siis sukupuolen olettaminen on yksi seksuaalisen väkivallan muoto ja sellaisena syrjintää – toisaalta myös esimerkiksi töitä, toimintoja tai vaikkapa instrumentteja voidaan sukupuolittaa ja tämän kautta tehdä niitä eri tavoin saavutettaviksi eri ihmisille.

Myös se, kuinka tulemme eri tavoin kohdatuksi, voi olla syrjivää. Puhutaanko minulle? Katsotaanko minua silmiin? Millaisista asioista ja miten minulle puhutaan? Kuinka saan puhuttua ryhmätilanteissa? Kuunnellaanko minua? Vastataanko kommentteihini, tartutaanko ideoihini? Tunnenko itseni porukkaan kuuluvaksi tai ulkopuoliseksi? Kuinka kykeneväksi tai kompetentiksi tunnen itseni?

Kuten edellä on todettu, syrjintä ei kuitenkaan tapahdu vain yksittäisten ihmisten toimissa, vaan koko ajan myös ympäristössämme. Niinpä myös meille suodut mallit, esimerkit ja esikuvat voivat olla syrjiviä esimerkiksi siinä, millaisille tekijöille ne antavat tilaa ja äänen. Ympäristömme myös tuottaa meille tietynlaisia ajattelumalleja liittyen siihen, kenellä on lupa tehdä ja mitä. Tässä kontekstissa se tarkoittaa erityisesti niitä ”lupia”, joita haastateltavat kokevat tai ovat kokeneet itselleen naisina tai tyttöinä olevan. Syrjivää voi olla myös muusikon saama palaute: se, mihin palaute keskittyy, sanavalinnat tai ulkomusiikillisten seikkojen huomiointi. Toisaalta muusikkouteen liittyy usein myös jonkinlainen julkinen kuva, johon muusikolla itsellään on rajatut mahdollisuudet vaikuttaa. Niinpä syrjintää voi esiintyä myös siinä, kuinka muusikko esitetään esimerkiksi haastatteluissa, henkilökuvissa tai ylipäätään mediassa.

Lisäksi miellän toki syrjinnäksi myös edellä mainitut epäreilut työolosuhteet: millaisia tilaisuuksia on esiintyä ja millä perustein esiintymään ei hyväksytä, kuinka palkkaus toimii ja kuinka esityksiä markkinoidaan. Samoin jo edellä mainittu seksuaalinen häirintä on iso ongelma myös musiikkimaailmassa, ja suuri sukupuolen perusteella tapahtuvan syrjinnän muoto. Suomen Muusikkojen Liitto teetti vuonna 2018 aiheesta tutkimuksen, jossa tutkija Elina Seye kartoittaa liiton jäsenten kokemuksia ja havaintoja

seksuaalisesta häirinnästä. Kyselyyn vastasi 504 henkilöä, joista 36 % katsoi joutu-neensa seksuaalisen häirinnän, ahdistelun tai väkivallan kohteeksi. Verrattuna Elinkei-noelämän keskusliiton tutkimuksen tuloksiin, musiikkialalla koetaan seksuaalista häi-rintää useammin kuin muissa työtehtävissä, joissa 23% ilmoitti kokeneensa seksuaa-lista häirintää työtehtävissään. Muusikkojen liiton kysely kertoo, että sukupuoliero on selkeä: naisilta 51% prosenttia oli kokenut häirintää, kun taas miehillä vastaava luku oli 20%. (Seye 2018 4-5).

Kirjoitin löytämistäni syrjinnän muodoista lyhyen selostuksen, jonka liitin haastattelu-kutsuun. Halusin näin avata haastateltavilleni sitä, millaisena syrjintä voi esimerkiksi näyttäytyä. En usko, että luetteloni on missään mielessä täydellinen ja toiveenani oli, että se täydentyisi haastattelujen myötä. Tämän suppean listauksen tarkoitus on en-nen kaikkea herätellä kokemuksia ja muistoja, joita haastateltava ei kenties ennen mieltänyt syrjinnäksi, mutta joiden kuitenkin kokee rajoittaneen jollain tavalla omaa toimintaansa, mahdollisuuksiansa ja minäpystyvyyden tunnettansa.

5 Tutkimuksen toteutus

Tutkimukseen osallistui kolme 25-29 -vuotiasta itsensä naiseksi kokevaa musiikkialan ammattilaista, jotka olivat ilmaisseet kiinnostuksensa jakaa kokemuksiaan sukupuoleen ja syrjintään liittyen. Haastatteluista ensimmäinen suoritettiin vielä kasvotusten, mutta koronaviruksen aiheuttaman sosiaalisen eristäytymisen vuoksi loput kaksi haas-tattelua pidettiin videopuheluina. Haastateltavat saivat ennen tapaamista tutustua paitsi syrjintää koskevaan selostukseeni, myös haastattelurunkoon. Haastattelukysy-mykset järjestyivät kronologisesti siten, että taustatietojen (haastateltavan koulutus-tausta ja kokemus musiikkialalla) jälkeen keskityttiin kokemuksiin lapsuudessa ennen kouluikää ja alakoulussa, sen jälkeen teinivuosiiin yläasteella ja lukiossa tai ammatti-koulussa, sitten nuoruuteen ja opiskeluaikoihin ja lopulta aikuisuuteen ja työelämään. Vaikka kysymykset oli jaoteltu haastateltavan koulu- ja työelämäpolkua seuraillen, kul-jetettiin instituutioissa koetun rinnalla koko ajan myös kokemuksia vapaa-ajalta, sekä harrastus- ja kotiympäristöistä.

Koin että tällä jäsenyyksellä haastateltavani pystyivät mahdollisimman vapaasti keskittymään juuri itselleen merkityksellisiin tapahtumiin. Lisäksi haastattelukutsussa ja ennen haastattelun aloittamista pyrin korostamaan, että tarkoituksena on keskittyä haastateltavan itse tärkeiksi ja relevanteiksi pitämiin kokemuksiin, ei siis niinkään yrittää vastata kaikkiin kysymyksiin tai pysyä tiukasti haastattelurungon kronologisessa muodossa.

Haastattelun jälkeen äänitteet litteroitiin ja analysoitiin. Analyysi eteni tulkitsevaa fenomenologista perinnettä mukaillen seuraavien vaiheiden kautta: ensin tutustuin aineistoon huolellisesti sekä lukien litterointiani, että alkuperäistä haastattelua kuunnelen. Tämän työvaiheen aikana myös merkitsin tekstiin kohdat, joissa kuvattiin syrjinnän kokemuksia. Seuraavaksi nimesin jokaisen havainnon teemoitellen näin aineistoni, minkä jälkeen etsin teemojen välisiä yhteyksiä ja yhdistelin havaintojani ikään kuin isompien otsikoiden alle. Varsinaisten taulukoiden muodostaminen ei tuntunut itselleni luontevalta työtavalta, vaan päädyin keräämään samaa ilmiötä ilmentävät teemat listoiksi.

Mietin pitkään, kuinka havainnot tulisi lopulta esittää. Eri haastatteluissa toistuivat kyllä osin samat teemat, mutta oli myös paljon materiaalia, joka ei sopinut yhdistettäväksi. Niinpä päätin esittää havaintoni haastattelukohtaisesti. Tämä on mielestäni perusteltua myös siksi, että tarkoituksenani oli tutkia ennen kaikkea kokemusta. Niinpä eri ihmisten tarinoiden sekoittaminen olisi vaikeuttanut tarpeettomasti kokemuksen säilyttämistä mahdollisimman alkuperäisenä ja puhtaana. Lisäksi kokemuksista muodostuu paikoitellen jatkumoa ja ikään kuin otteita elämäntarinoista – tätä varjellakseni halusin kirjoittaa kokonaisista ihmisistä erillisistä kertomuksista irrotettujen ja yhdisteltyjen havaintojen sijaan.

5.1 Haastateltava A

Ensimmäinen haastateltavani opiskelee korkeakoulussa muusikoksi, pääaineenaan viulu. Taustallaan hänellä on luokanopettajaopintoja, musiikkikasvatusopintoja ja

opintoja ammattiopiston muusikkolinjalta. Opintojensa ohella haastateltava on tehnyt keikkaluonteisesti muusikon töitä, toiminut vakituisena tanssisäestäjänä ja opettanut viulunsoittoa. Viulunsoiton lisäksi hän on soittanut orkestereissa ja bändeissä, laulanut kuoroissa ja käynyt laulutunneilla, sekä soittanut useampia sivuinstrumentteja.

Haastateltava A:n kokemukset jakautuivat lopulta neljän eri teeman alle. Käsittelen seuraavaksi haastateltavan syrjinnän kokemuksia ensin oletusten teeman kautta, sen jälkeen keskittyen palautteeseen ja sen seurauksiin. Kolmas käsittelemäni teema on näkymättömyys monine ilmentymismuotoineen, minkä jälkeen päätän haastateltava A -osuuden kokemuksiin, jotka liittyvät saatuihin ja menettyihin tilaisuuksiin ja rooleihin.

5.1.1 Oletukset

Pojat, tytöt ja bändit

Haastateltavan ensimmäiset kokemukset liittyen sukupuolen perusteella tapahtuvaan syrjintään musiikin yhteydessä olivat ala-asteelta, jossa tyttöjen ja poikien toimintaa eriytettiin tukemalla poikia äänitekniikan ja bändisoitinten kanssa. Haastateltava kertoo olleensa aina kiinnostunut myös äänitekniikasta, mutta tilaisuudet kokeilla ja opetella tuntuivat aina valuvan automaattisesti pojille. Tämä on selkeä esimerkki siitä, millaisia kiinnostuksenkohteita tytöillä ja pojilla oletetaan olevan sen sijaan, että annettaisiin kaikille sukupuolesta riippumatta mahdollisuus testata ja löytää omat juttunsa. Samanlainen sukupuolittunut kannustaminen jatkui yläasteella.

Ensimmäiset naiseutta tai tyttöyttä koskevia oletuksia avartavat kokemukset tulivat haastateltavalle lapsuuden esikuvien, erityisesti Tiktak-yhtyeen kautta:

Jotenki ekaa kertaa näki että tytöt soittaa vaikka rumpuja. Tai kitaraa tai. Niin sitte määhailin niitä mut mä en niinku yhtää tienny miten olla semmonen.

Vaikka esikuvia suuremmassa mittakaavassa oli, tuntuivat omat mahdollisuudet osallistua tämänkaltaiseen musiikin tekemiseen rajallisilta. Haastateltava jakoi teini-ikäisenä ystäviensä kanssa jakamansa voimauttavan jamittelukokemuksen, mutta varsinaisen bändin perustaminen ei tuntunut tytöille mahdolliselta. Haastattelussa toistuvatkin edellisen lainauksen loppua muistuttavat epätietoisuuden ilmaukset koskien sitä, kuinka tiettyihin asemiin pääsee tai kuinka bändejä perustetaan:

Sit ite vähän sillee mietti et no miten toi niinku tapahtuu. Mit- miten noihin pääsee. Mut sit ei vaan koskaan ollu osa sitä.

Toisaalta haastateltava myöntää, että viulunsoitto vei paljon aikaa, joten kevyemmän musiikin parissa puuhailu ei välttämättä senkään takia olisi ollut mahdollista. Kenties vaikutusta oli kuitenkin myös sillä, että kaikki paikalliset yhtyeet muodostuivat pelkistä pojista ja näin esikuvia lähempänä omaa tasoa ei ollut.

Haastateltava kertoi myös kokemuksesta kevätjuhlasta, jossa hän sai itse soittaa rumpusetiä: kokemus oli hyvä, rumpujen soittaminen tuntui ”coolilta”. Toisaalta rumpujen siisteys tuntui määrittyvän myös suhteessa omaan instrumenttiin:

Nii, onhan se harmi että se on ollu coolimpaa kun soittaa sitä viulua. Koska viulu on jotenki varmaan tyttöyteen liitetty soitin.

Tässä syntyy mielenkiintoinen vastakkainasettelu rumpujen ja viulun, ”coolituden” ja tyttömyyden oletusten välille.

Oletus poikien paremmasta bändisoitinten hallinnasta näkyi myös vuosia myöhemmin, musiikkikasvatuksen korkeakouluopinnoissa. Haastateltava seurasi sivusta, kuinka toisen naisopiskelijan piti toistuvasti todistella ohjaavalle opettajalle pätevyytensä bändisoitinten kanssa siinä missä miesopiskelijoilla ei ollut samanlaista todistustaakkaa. Hieman toisella tavalla oletukset naisten ja miesten osaamisen eroista tulivat esiin muusikon ammattiopinnoissa, joissa teorialunneilla eli oletus siitä, että pojat hal-

litsevat esimerkiksi jazz-harmonioihin liittyvät asiat paremmin – vaikka myös miespuolisissa opiskelijoissa oli esimerkiksi rumpaleita, joille harmoniaailmiöt ovat vieraampia luonnollisista syistä ja vaikka esimerkiksi useille naislaulajille ne taas olivat tuttuja.

Reittä pitkin huipulle

Muusikon ammattiopintojen ajalta haastattelussa nousi eräs yksittäinen voimakas kokemus liittyen oletuksiin, joita naisiin liitetään. Kyse oli työelämäopintoihin liittyvästä luennosta, jota piti koulun ulkopuolinen ammattimuusikko. Luennoitsija puhui toimeentulosta ja freelance-toiminnasta, mutta haastateltava muistaa hänen neuvoneen opiskelijoita myös esimerkiksi näin:

Että, että nii ja tytöt sitte teiän ei kyllä – teille semmonen neuvo että ei sitä reittä pitkin tarvii sinne huipulle kavuta. [--] Että minäkin oon ihan yhtenä äijistä ollu aina.

Haastateltava totesi, ettei ollut tätä koulutusta ennen ajatellut, että artistinaisten reittä pitkin minnekään kapuaminen olisi ollut mikään juttu, mutta kouluttaja tällä omalla kokemuksellaan loi mielikuvan siitä, että tällaista tapahtuu:

Et se on yleisesti tapahtuva asia mutta hän itse on säästynyt siltä koska on ollut yksi äijistä.

Samalla tavallaan ainoana vaihtoehtona sille, että harrastaa seksiä päästäkseen parempiin asemiin näyttäytyy itsensä asettaminen äijäksi. Tällainen puheentapa vahvistaa ennestään oletusta siitä, että musiikkimaailma on miesten ja että vaihtoehtoja siellä pärjäämiseen on kaksi: huono vaihtoehto eli naiseutensa säilyttäminen ja reittä myöden kiipeäminen tai äijäksi muuttuminen.

Miehet rakentavat, naiset soittavat (joskaan eivät kovin hyvin)

Haastateltava A on pidemmän aikaa ollut aktiivinen erään marginaalisen soittimen harrastus- ja ammatillispiireissä ja osallistunut erilaisille soitinrakennuskursseille ja

leireille kyseisen soittimen kanssa. Eräälle tällaiselle viikon leirille osallistui myös harrastaja ja toimittaja, joka teki samalla lehtijuttua tapahtumasta:

[--] mä, tota kuulin, ku hän haastatteli yhtä soitinrakentajaa ja oli sillee, teki sille soitinrakentajalle oletuksen, englanniks puhui siis hänelle, ja teki oletuksen että, että niin että miehet rakentavat ja naiset soittavat näitä soittimia. Ja sit se soitinrakentaja sano et itse asiassa mun kurseilla on ollu puolet ja puolet, että naisia ja miehiä on ihan saman verran. Ja sitten tää toimittaja kirjotti sinne kirjaan ja mutisi että, että miehet rakentavat ja naiset soittavat.

Haastateltava oli yrittänyt korjata toimittajaa, joka ei kuitenkaan ollut reagoinut tähän oikaisuun mitenkään. Samainen toimittaja (jolla on merkittävä asema kyseessä olevan musiikinlajin äänenkannattajana alan suurimman harrastelehden päätoimittajana) oli tehnyt toisenkin oletuksen naissoittajiin liittyen, tällä kertaa kahvipöytäkeskustelussa:

Hän teki myös muitaki tommosia huomi- huomioita niinku vaikka, että leirillä ne tytöt, jotka opetti ni eihän ne osannu soittaa edes. Että ku siellä oli siis yks miesopettaja ja kolme naispuolista opettajaa ja sitte toki tää miesopettaja osas ja nää tytöt ei.

Haastateltava kertoi jälleen puuttuneensa tilanteeseen ja huomauttaneensa ”tyttöjen” olevan lähes kolmekymppisiä naisia, jotka osaavat paitsi soittaa, ovat myös perehtyneet pedagogiikkaan. Toimittaja ei kuitenkaan ollut vastannut tähän huomioon mitenkään. Haastateltava itse kiteytti ilmiön seuraavasti: “[--] ehkä toi heijastelee vähän semmosia, no käsityksiä nuoren näkösten naisten ammattitaidosta.” Toki tässä on jossain määrin kyse myös työttömyyden ilmiöstä, jossa naisten ammattitaitoisuutta vähätellään ja heitä ikään kuin pienennetään viittaamalla heihin ensisijaisesti lapsista käytetyllä sanalla ’tyttö’. Tähän liittyen haastateltava käsitteli omia ennakkoluulojaan liittyen työtehtäväänsä tanssikerhon säestäjänä:

[--] ne kaikki ihmiset on aika vanhoja ketkä siellä on. Et, sillee niinku. Mä niinku oletanki tietyn määrän työttömyä. Et ehkä sitä työttömyä siellä on tullu vähemmän mitä mä oletan.

Edellisestä esimerkistä käy ilmi, kuinka kukaan ei ole täysin vapaa oletuksista koskien esimerkiksi eri-ikäisiä ihmisiä.

Muutama sana spleinauksesta

Oletuksiin kytkeytyy voimakkaasti hiljattain Suomessakin arkikielessä ja mediassa tunnetuksi tullut mansplainingiksi (tai miesselittämiseksi) nimetty ilmiö, jossa mies selittää tai kommentoi itsevarmasti asioita olettaen tietävänsä niistä enemmän kuin keskustelukumppaninsa. Tähän liittyviä kokemuksia haastateltavalla oli useita. Esimerkiksi edellä mainituissa tanssisäestystöissään haastateltava kertoo kohdanneensa useampia vanhempia miehiä, jotka kertovat hänelle, miten viulua soitetaan tai mikä on jonkin kappaleen tanssilaji. Ilmiö on tuttu vapaa-ajaltakin ja haastateltava kokee saavansa säännöllisesti tarpeettomia selityksiä asioista, joista hän tietää yhtä paljon, ellei enemmänkin kuin selittäjä.

Vaikka haastateltava naurahtaen toteaaakin ”spleinauksen” olevan ”semmosta perus-syrjintää mitä kohtaa”, on hän kokenut siihen reagoimisen olevan haastavaa. Työkontekstissa tuntuu usein, että kuuluu olla kohtelias ja iloinen, joten säestystehtävissä selittävät kommentit hän on ohittanut kiitoksin ja hymyillen.

No varmaan mä oon ollu aika kärsivällinen. Tai sit mä oon myöhemmin kihissy siitä. Tai naureskellu tilanteelle. M-monesti vaan ollu sillee, koittanu johonki väliin just sanoo jotain että niin mää oonki, joo, mää oonki tiennyt ton jo tai [nauraa]. Ystävällisesti että niin mä törmäsinki tohon samaan juttuun.

Kysymykseen siihen, miksi on vaikea huomauttaa toiselle siitä, että tämän oletus tietämättömyydestä on alentavaa tai epämiellyttävää, haastateltava vastaa sen johtuvan usein kohteliaisuudesta ja siitä, ettei malleja tällaisen tilanteen lopettamiseen ole ja siitä, että on niin tottunut tulemaan kohdatuksi näin.

5.1.2 Palaute

Puhuimme haastattelussa A:n kanssa paljon hänen saamastaan palautteesta, joka tuntui vaikuttaneen huomattavasti hänen kokemukseensa itsestään muusikkona ja esiintyjänä.

Laulamiseen liittyen haastateltava kertoi, että häntä on lapsena esimerkiksi koulun näytelmäproduktioissa toistuvasti pyydetty laulamaan kovempaa, mistä on seurannut ”syyllisyyttä siitä että, et on hento, tai pieni.” Ohjeiden noudattaminenkin on ollut haastavaa:

Ja sit mä muistan et on koittanu laulaa kovempaa, mut en yhtään tienny et miten se tapahtuu. Ja sit on vaa, jotenki ääni särkyny ja sit se nolottaa ja sit päätyy aina laulaa sillee omalla tavalla. Joka on ollu jotenki, liian hento. Tai ei tarpeeks jotenki riehakasta tai.

Eräs kokemus alakoulusta laulamiseen ja äänen voimakkuuteen liittyen oli jäänyt A:lle erityisen vahvasti mieleen.

Mä tohon liittyen muistan et mä oon ollu samassa näytelmässä semmosen – tai mä olin semmonen sammakko, semmosen pojan kaa. Ja sit se poikaki laulo jonku säkeistön mut se vaan huusi sen läpi. Sillee ilman säveltä [nauraa]. Ja sitte, mää koitin laulaa sillä sävelellä, joka oli aika, niinku monimutkane. Ja sit mulle sanottiin, että laula kovempaa ja sitte, mä en niinku tienny miten se tapahtuu sen – niinku et miten mä saan ne nuotit ja pystyn laulaa kovempaa. Ja sit se poika vaan niinku tuuttas täysillä. Ja sitte, sit se sai palautetta siitä, että sä oot tosi niinku, just hyvä sammakko että oikein niinku. Hirmu hyvin näyttelee ja.

Toisaalta haastateltava kertoi hyvistä kokemuksista liittyen viulunsoitosta saamaansa palautteeseen:

Mut sit itseasias mä mietin viuluun liittyen, että siitä mä oon saanu paljon palautetta semmosesta että, että sä oot niin. Öö jotenki temperamenttinen ja tulin. Ja se on niinku ehkä aino. Juttu missä mä oon ikinä saanu semmosta palautetta. [--] mä muistan et se tuntu silleen tosi hyvältä. Että

okei on joku kanava missä mä pystyn jotenki näyttämään että, että mulla on vaikka jotai vihan tunteita. Tai jotain semmosta intohimoa tai. Muuta.

Lapsuudessa, koulussa ja musiikkiopistossa saamastaan palautteesta yleisemmin haastateltava totesi oppineensa, että on tärkeä toimia oikein ja ohjeiden mukaisesti. Esimerkiksi musiikin teoriassa ja nuotista soittamisessa A kokee olleensa aina taitava ja hyvä ja saaneensa hyväksyntää erityisesti tunnollisuutensa, tietynlaisen kätevyytensä ja strukturoidun työskentelynsä kautta. Tämä on hänen mukaansa ollut tuolloin yleisemminkin tyttöjen rooli, mutta että kenties tämän roolin takia hänen on ollut vaikea kokeilla asioita omaehtoisesti, vapaasti ja itsenäisesti.

Palautteeseen liittyen keskustelimme myös haastateltavan kokemuksista kesäteatterityöstä – hän työskenteli nuoruudessaan useana kesänä pienen kaupungin kesäteatterissa, jossa esiintymiseen kuului paitsi näyttelemistä, myös tanssia tai laulua. Niin virallinen kuin epävirallinenkin palaute esiintymisistä keskittyi kuitenkin lähinnä ulkonäköön:

Ja sit tota, öö, jossain lehdessä kirjoitettiin jotenki sillee et tämä näytelmä olisi – olisi ollu parempi vain jos tyttöjen hameenhelmat olisivat olleet lyhyemmät. [--] Nii, semmosia. Oli aika paljon. Sitte, paljon sai niitten näyttösten jälkeen kommentteja siitä että sä oot tosi kaunis.

Haastateltava ei muistanut saaneensa koskaan palautetta näyttelemisestään, laulamisestaan tai soittamisestaan:

En muista. Että ois saanu siitä palautetta. Sitte mun oma tulkinta on ollu että okei se oli varmaan paskaa. Tai että näytin hyvältä mutta tein kaiken huonosti.

5.1.3 Näkymättömyys

Näkymättömyyden teema nousi haastattelussa erityisesti aikuisiän kokemuksissa esiin. Opettajankoulutuslaitoksessa miespuolisia opiskelijoita oli vähän ja heidän harvinaisuutensa korostaminen johti siihen, että miehillä oli enemmän tilaa toimia yhteisössä vapaammin ja riehakkaammin – toisaalta haastateltava totesi tällaisen tilanteen varmasti myös luovan paineita olla hauska ja rento. Yksi esimerkki musiikkikasvatuksen laitokselta tapahtuvasta sukupuolta ja miesten vähäisyyden teemaa korostavasta perinteestä oli ensimmäisen vuoden miespuolisten opiskelijoiden sukkahousuissa esittämä tanssi. Tällainen erityisasemaan sukupuolen perusteella nostaminen paitsi luo toisille tilaa ja näkyvyyttä väistämättä myös tekee toisia (naispuolisia opiskelijoita) näkymättömäksi ”tyttömassaksi.” Samankaltaista miesopiskelijoiden erityiskohtelua haastateltava A koki muusikon ammattiopinnoissa, joissa teoriatunneilla opettaja ”heitti läppää” erityisesti miesopiskelijoiden kanssa. Toisaalta haastateltava kertoo, ettei hän erityisesti kaivannut opettajan kanssa vitsailua – kunhan tuli tehneeksi tällaisen huomion.

Nykyisessä korkeakoulussa miehiä on yhä vähemmän opiskelijoina, haastateltavan vuosikurssilla yksi. Tälläkin opiskelijalla tuntuu olevan erityisasema sukupuolensa vuoksi. Esimerkkinä A kertoo koulun puolesta tehdystä matkasta musiikki-instituuttiin ja alan lehden toimitukseen, jolle kyseinen miesopiskelija ei päässyt:

Ja sit tää miesopiskelija ei päässy paikalle ni sit se kommentti mitä me saatiin ekana oli siellä et miten te tytöt pärjätte nyt ilman, ilman Jukkaa ja. Sitte sen jälkeen puhuttiin Jukan soittotaidosta, miten hirveen taitava hän on ja. Sit käytiin jotenki nopeesti läpi, että mitä me muut tehään. Ja sit ne oli semmosia, ne asiat mihin meivät liitettiin oli semmosia että aha sun sisko on – on se, se tunnettu tyyppi ja aa sä oot sieltä, Kokkolasta ja. Sit mut skipattin täysin koska mä en ollu millään tavalla tuttu. Mä tulin tavallaan piirin ulkopuolelta.

Miesoletetun kohdalla puheissa oli soittajan taito, naisopiskelijoiden kohdalla muut asiat. Ilmiö on haastateltavalle tuttu myös vapaa-ajalta. Tilanteista, joissa A haluaisi

jutella miesmuusikon kanssa musiikista, mutta tämä puhuukin hänelle esimerkiksi ihmishuuhdeasioistaan – ja haastateltavan miespuoliselle ystävälle taas musiikin tekemisestä.

[--] onhan se silleen pettymys koska sitte jos on niinku ite tavannu jonkun ihmisen sillee että hei ois kiva soittaa yhdessä. Tai että me tehään musiikillisesti vähän samoja juttuja, et ois kiva jutella niistä ja sitte huomaa et se toinen niinku päätyy puhumaan mulle vaan sen lapsista.

Näkymättömyys ilmenee tällaisissa tilanteissa siinä, että haastateltava ei sukupuolensa vuoksi tule nähdyksi muusikkona tai mahdollisesti bändikaverina, vaan esimerkiksi huolia kuuntelevana ihmisenä tai jopa potentiaalisena kumppanina. Välillä A kokee typistyvän pelkäksi tyttöystäväksi. Esimerkkinä tästä hän kertoi tilanteesta, jossa hän osallistui kumppaninsa kanssa jameihin, joiden tauolla kanssasoitaja totesi A:n seuralaiselle vitsaillen, että ”jotkut tuo tyttöystävänsä joka paikkaan”, viittauksena siis haastateltavan läsnäoloon jameissa. A kertoo hämmentyneensä ensin, mutta hyvin nopeasti tunteneensa tarvetta sanoa jotain:

Et mä en voi olla tässä sillee, niinku, vieressä vaan hymyillä [--]. Ja että mun pitää sanoo jotain että mä oisin subjekti.

Haastateltava ei muistanut vastasiko hän vai hänen kumppaninsa vitsailijalle, että ”joittenki tyttöystävät haluaa tulla paikalle”, mutta hän muistaa, kuinka epäreilulta tuntui, että hänellä ei ollut lupaa olla paikalla soittajana muiden joukossa. Kyseisen musiikkityylin suhteen hän pitää itseään aloittelijana ja kommentti sai tuntemaan, että ”mun pitäis olla tosi taitava että mun täälläolo itsenäni ois oikeutettua” ja että ”jos mä oon jonkun kumppanina siellä nii se tulkinta onki sitte että mä oon siellä vaan sen takia”.

Näkymättömyys ilmenee myös jokapäiväisissä keskustelutilanteissa, joissa haastateltava kokee tulevansa usein ohitetuksi:

Ja sit on ihan konkreettisia esimerkkejä jostain missä mä seison ringissä niinku miespuolisten muusikoiden kaa jotka on kaikki mua paljon pitempiä ja puhuu siellä mun niinku yläpuolella. Niinku ihan fyysisesti ja sit mää silleen. Öö. Joudun jotenki tekee töitä että mä pääsen mukaan keskusteluun.

Keskustelimme myös siitä, kuinka keskusteluihin pääsee mukaan ja millaisia työkaluja haastateltavalla on tehdä itseään jälleen näkyväksi. A totesi, että hän onnistuu kyllä yleensä osallistumaan, mutta keinot tuntuvat hänestä raskailta:

Kyl se multa onnistuu mut siin on aina se hetki et pitää päättää että no mä oon nyt ärsyttävä. Ja sit niitten miesten ei tarvi koskaan päättää sitä et onks ne ärsyttäviä vai ei. Et ite joutuu keskustelussa sitte keskeyttämään ja puhumaan päälle. Mitä ei haluis tehä koska sitä tehdään mulle paljon ja se on ärsyttävää.

Keskusteluun osallistuminen tuntuu kuitenkin tärkeältä, haastateltava kertoo kokevansa tietynlaista vastuuta tai feminististä tarvetta puhua, erityisesti jos on ainut nainen tilanteessa. Toisaalta, kuten edellisessä jamiesimerkissä, tässäkin sanoilla tehdään itseä näkyväksi ja olevaksi:

Ja on siinä varmasti välillä myös semmosta, semmosta jotain omaa egoa että minäki haluan, öö, jotenki tuoda esiin mitä mä osaan. Tai mitä mä oon ajatellu.

Samaan aikaan musiikin alan koulutuksissa korostetaan verkostoitumisen tärkeyttä tulevien työtilaisuuksien kannalta. Kun verkostoituminen tapahtuu keskusteluiden kautta edellä kuvatuilla toksisilla ja ohittavilla tavoilla, on tehdäkseen itsensä näkyväksi ja mahdollistaakseen oman verkostoitumisensa käytettävä samoja lyttääviä keinoja kuin kanssakeskustelijansa.

Erityisen konkreettisesti näkymättömyys ilmentyy haastateltava A:n kokemuksesta, joka liittyy erääseen tutustumistilanteeseen. Jo oletuksia käsittelevässä luvussa kuva-

tun leirin alkaessa haastateltava tapasi samaisen toimittajan, joka oli hänelle ennestään tuttu. Toimittaja ei kuitenkaan muistanut A:ta, mutta sen sijaan tämän miespuolisen ystävän muisti ja esitteli hänet nimeltä ”pelimannisuvun poikana” ja kehuen hänen taitavuuttaan. A:n kanssa toimittaja esittäytyi, mutta ei koko viikon aikana muistanut hänen nimeään, vaan kutsui jatkuvasti väärällä nimellä tai joutui kysymään haastateltavan nimeä uudestaan.

5.1.4 Saadut (ja menetetyt) tilaisuudet ja roolit

Haastateltava A:n kokemukset sukupuolensa perusteella tapahtuvasta syrjinnästä ovat näyttäytyneet myös tilaisuuksissa ja rooleissa, joita hänelle on suotu ja toisaalta toisissa vastaavissa, jotka hän on kokenut menettäneensä sen takia, että on nainen. Ensimmäisiä kokemuksia tästä oli ala-asteen ääniteknikkojen (jotka äänimiehinäkin tunnetaan) vakanssien automaattinen täyttö. Kevätjuhlissa tietyt pojat hoitivat teknikan, eikä pestiin ollut koskaan avointa hakua. Niinpä A:lla ei ollut edes muodollista mahdollisuutta tarttua tällaiseen tilanteeseen.

Myös teini-iän kesäteatterikokemukset tarjosivat niukanlaisesti rooleja, itse asiassa vain yhtä:

Ja sehän on ollu ihan kauheeta et mun rooli oli siis – aina – kaunis tyttö, joka ihailee päähenkilömiestä. Niinku, aaina. Paitsi seiskaluokalla mä sain vielä olla lapsi, näytelmässä. Ja – joo mä koin sen roolin aina tosi vaivaannuttavaks.

A koki, ettei hän osaa esittää hänelle kesästä toiseen annettua roolia sen vaivaannuttavuuden vuoksi ja kun tämän kokemuksen yhdistää palautteeseen, joka koski vain ulkonäköä, haastateltava lopulta päätteli, että hän ei osaa olla lavalla. Myöhemmin A:ta on mietittänyt, olisiko hän voinut hakeutua esimerkiksi teatterialalle, mikäli kokemus omasta lavaolemisesta ei olisi ollut niin kielteinen.

Jo edellä puitu opettajankoulutuslaitoksen miesopiskelijoiden vähäisyys johti myös konkreettiseen työtilaisuuden ohimenemiseen:

No yks esimerkki oli semmonen että, että yhestä lukiosta avautu öö musiikinopettajan sijaisuus. Ja se ketä sijaistettiin oli miesopettaja. Nii, siitä tuli siis – tommosista tuli aina ilmotus meidän laitoksen jollekin, johtajalle tai amanuenssille tai jollekin, jonka tehtävänä on niinku laittaa se sinne sähköpostilistalle. Mutta hän tätä ilmoitusta ei laittanu sähköpostilistalle vaan suoraan lähettäny yhelle miesopiskelijalle, että haepa tota. Ja sit se haki sitä ja sai sen paikan.

Koulu, johon sijaisuus pedattiin, oli sama, jossa kaikki muut olivat tekemässä opetus-harjoittelua – niinpä miesopiskelijan yhtäkkinen ilmestyminen sijaiseksi aiheutti ymmärrettävästi hämmennystä ja tietyn valta-asetelman opiskelijoiden välille.

Toinen esimerkki siitä, kuinka haastateltava on nähnyt työtilaisuuden menevän ohitse miehelle, liittyy soittokeikkaan. Miespuolinen henkilö otti yhteyttä haastateltavaan kysyäkseen häneltä, onko hänellä suunnitelmia tietylle päivämäärälle ja kun A vastasi, että hänellä on kyseinen päivä vapaana, lupasi yhteydenottaja palata asiaan. Näin ei kuitenkaan koskaan käynyt, vaan sen sijaan haastateltava A kuuli, että hänen toisella miespuolisella ystävällään on keikka sama päivänä. Päivämääristä kyselty henkilö oli siis ensin tiedustellut keikalle A:ta, joka oli kiinnostunut, mutta lopulta tuurajaksi keikalle valikoitui kuitenkin toinen muusikko.

[--] mu- mulle toi oli semmonen esimerkki siitä, miten sukupuoli meni ohi, koska se – minä ja mun kaveri – ni, öö, mun mielestä soitetaan eri tavalla, mutta soitetaan myös eri tavalla kun se mies, joka pyysi sinne keikalle tuuraamaan. Et soitetaan samaa soitinta joo, mutta kaikki kolme eri tavalla. Ja sitte että multa oli kysytty jo aiemmin, et pääsenkö. Nii tommosesta tulee semmonen olo, et se liittyy varmaan sukupuoleen, koska en jotenki tienny et mihin muuhunkaa se liittyyis.

Haastateltava ei koskaan jutellut tapauksesta kummankaan muusikon kanssa. Keikalle pyytänyt henkilö ei tuntunut tarpeeksi tutulta, minkä lisäksi hän oli aiemmin osoittanut kiinnostusta A:ta kohtaan ja torjunnan saatuaan lakannut pitämästä yhteyttä – tässäkin yksi esimerkki siitä, kuinka tulee kohdelluksi ennemmin naisena kuin muusikkona ja työkaverina.

5.2 Haastateltava B

Toinen haastateltavistani on musiikkipedagogi ja varhaisiän musiikkikasvattaja. Tällä hetkellä hän opiskelee pop/jazz-laulua ammattikoulussa. Taustallaan hänellä on musiikkiopisto-opintoja vaskipuhaltimissa, pianossa ja laulussa. Opiskeluaikoinaan ja valmistumisensa jälkeen hän on tehnyt töitä varhaisiän musiikkikasvattajana ja erilaisissa taiteen soveltavan käytön produktioissa sekä keikkaluontoisesti muusikkona.

Haastateltava B:n kokemukset jakautuivat kolmen eri teeman alle, joista ensimmäisessä käsittelen jälleen oletuksia. Tämän jälkeen keskityn itsevarmuuden sekä epävarmuuden tunteisiin, ja lopussa vielä haastateltavan erilaisiin hankaliin kokemuksiin miesten kanssa.

5.2.1 Oletukset

Pojat soittaa, tytöt laulaa

Ensimmäisen haastateltavani tavoin myös haastateltava B:n kanssa puhuimme paljon siitä, minkälaiset oletukset ovat kulkeneet mukana hänen musiikkiurallaan. Lapsuuden musiikintunneilla yleistä oli, että pojat soittivat soittimia ja tytöt lauloivat. Henkilökohtaisesti B ei kuitenkaan tuntenut kokevansa syrjintää, sillä häntä laulaminen kiinnosti enemmän kuin soittimiin tutustuminen. Toisaalta haastateltava kertoo, että olisi ehkä halunnut kokeilla soittimia, ja toivoneensa, että musiikinopetuksessa olisi annettu kaikille mahdollisuus testailla ja luotu turvallinen ympäristö, jossa soittaa. Sen sijaan soittimet menivät yleensä niille, jotka jo osasivat, tai joiden oletettiin olevan kiinnostuneita. Yläkoulunsa haastateltava kävi musiikkiluokalla, jolla oli vain kolme poikaa, joten tyttöjen soittaminen koulun bändeissä oli tavallista.

Koulun ulkopuolella muodostuneet, omaehtoisesti perustettujen paikallisten bändien soittajat olivat B:n nuoruudessa aina poikia, eikä mallia tyttöjen omista bändeistä ollut:

[--] oikeestaan kaikki mitä ties – oltii vaiks kattoo jotai bändei jossai nuorisojutuissa, ei kauheen usein oltu ees mut jos oltii ni kyl ne oli aina oikeestaan ne soittajat tai niinku ne bändit oli niinku poikii. Et ei niin – ei se ees tuntunu silt et mä voisin ite nyt laittaa bändin pystyyn. Se oli ehkä enemmänkin sitä et, no jos joku, joku bändi, poikabändi pyytää mua laulajaks [--].

Haastateltavalle tarjoutuikin tilaisuus ryhtyä solistiksi ”poikabändille”, mutta raskas musiikkityyli ei tuntunut omalta, minkä lisäksi B:tä epäilytti, koska yksi bändin jäsenistä vaikutti ihastuneelta häneen. Haastateltava selittää ajatusta oman bändin mahdottomuudesta nuoruudessaan myös sillä, että hänen oma taustansa oli klassisessa musiikissa, eikä hän koe olevansa kotoisin bändimaailmasta.

Vaikka haastateltava kertoo olevansa taustaltaan klassisen koulutuksen saanut, lapsuudessaan ja nuoruudessaan hän kuunteli lähinnä kevyttä musiikkia. B muistaa, että esikuvia soittavista ja laulavista naisista kyllä oli – esimerkiksi Spice Girls ja Tiktak eivät tuntuneet ”poikatytöksi” identifioituneesta B:stä kuitenkaan omilta. Ensimmäiset naiset, joita haastateltava muistaa fanittaneensa olivat Idols-sarjasta, heistä erityisesti Anna Puu:

[--] jos siel oli jotai naislaulajii ni sit alko sillee fanittaa, ku näki et oi vitsi et ne voi niinku kans. Tai et siel- sielt ehkä tuli niinku ekoi sellasii niinku naisartistifanituksii et mä rupesin tykkää Anna Puust heti alust alkaen, ku se oli Idolssis [--]. Mut sillee, et se oli niinku sellanen kyl et oi vitsi, ku mäki voisin joskus olla tollee ku toi.

Ensimmäiset bändikokemukset lukion kurssilla päättyivät ikävään muistoon. Konsertin jälkeen yhtyeen miesoletettu kitaristi totesi, että oli ajatellut pyytää konsertissa toisen bändin kanssa laulanutta henkilöä korvaamaan B:n laulajana. Tässä kokemuksessa bändikaverin sukupuoli kenties asetti hänet oletusarvoisesti johtavaan asemaan yhtyeessä, ikään kuin hänellä olisi päätävävalta muiden yli. Vaikutuksensa oli varmasti myös kitaristin harrastuneisuudella:

[--] sit se oli myös vähän semmonen niinku jotenki cool tyyppi et se – et sil ehkä oli muutenki siin niinku musiikillisest se osas sanoo juttui ja tällee ni sit se ehkä jotenki koki myös olevans sellasen asemas joka voi tehdä tollai.

Haastateltava oli tämän jälkeen kokenut itsensä riittämättömäksi, hölmöksi ja noloksi. Halu tehdä oli ollut suuri, samoin kuin epävarmuus omista kyvyistään. Kun hän oli kuitenkin uskaltanut mennä bändiin, aiheutti tällainen kohtelu isoa vahinkoa:

Et parempi ehk sit et emmä laulakkaa näis koulun bändeis, et aika noloo tääl juhliski esiintyy jos mä oikeesti oon niin paska ettei mun kans ees halut olla samas bändis. Et kyl se niinku vaikutti kyl itseasias tosi paljon, nyt ku miettii vähä tarkemmin.

Kuka sopii lipunmyyjäksi?

Haastateltava B on työskennellyt useammassa eri teatteriproduktiossa, myös aikuisena. Pienemmällä paikkakunnalla järjestetyssä kesäteatterissa oletukset liittyen naisten ja miesten työnjakoon olivat tiukassa. Esityskauden lähestyessä haastateltavan nimi oli ilmestynyt lipunmyyntilistaan, joka koostui pelkästään naispuolisista esiintyjistä. Kun B kyseenalaisti käytännön, kohtasi ajatus siitä, että joku miesesiintyjistä olisikin myymässä lippuja, naureskelua. Haastateltavan kokemus oli hankala:

[--] mul tuli ihan niinku semmonen olo et okei eli mut halutaan sinne niinku, et mut esineellistetään siinä niinku ottamaan yleisö vastaan naisena, mielummin kuin että siellä – ja siis tehtävä oli vaan jakaa käsiohjelma tervetuloo – et mä olen niinku parempi tyyppi siihen ku nää vanhat parrut, seisomaan. Ja minkä takii mä oon parempi? Mä oon niinku miellyttävämpi kattoo vai?

Vaikka haastateltava myöntää, että myy mieluummin lippuja kuin pystyttää esimerkiksi lavaa, häntä ärsytti se, että hänestä tehtiin kysymättä osa vahvasti sukupuolittuneita rakenteita ja normeja. Tilanteesta keskustelemisen jatkaminen tuntui kuitenkin

mahdottomalta, koska B koki, ettei halua ottaa itselleen hankalan tyypin mainetta ennen kuin koko kesän kestävä esityskausi on edes alkanut. Jo asiasta huomauttaminen herätti ristiriitaisia tunteita:

Mä olin niinku ilonen et mä pystyin niinku sanoo siitä, mut sit mul oli tosi suuri ha- häpeä siitä, että mä otin sen puheeks. Et vitsi ku mä niinku oon nyt tällänen jotenki hankala tai sillee.

Seksualisoitu mestari

Oletuksia kietoutui myös haastateltavan kokemuksiin hänen pääinstrumenttinsa harrastajapiireistä. B kuvaa vaskikulttuurin siinä mielessä perinteisen maskuliiniseksi, että torvensoittajat mielletään ”läpänheittäjiksi” ja ”ronskeiksi tyypeiksi”, jotka puhuvat rohkeasti esimerkiksi seksistä. Yksityiskohtainen esimerkki tästä on jäänyt haastateltavan mieleen eräältä mestarikurssilta, jossa kouluttajana toimi huippumuusikko. Yhtä merkittävältä kuin hänen taitonsa, tuntui kuitenkin hänen ulkonäkönsä, jota erityisesti pojat kommentoivat:

Siit puhuttii ihan tosi paljon et ku sil oli hyvä, hy- hyvä tota perse. [--] Emmä ehkä sillon osannu ajatella, sillon menee ehkä ryhmäpaineen alla helposti tollasiin niinku läppiin mukaan. Mut tällee niinku jälkeinpäin ajattelu- ajateltuna, tai nykyinen minä tuskin niinku jotenkaa haluis, haluis olla osa sellast kulttuurii että, et on niinku merkittävämpää se et mimmonen perse sil naisopettajalla on ku et.

Haastateltava tuntuu kokevan häpeää siitä, että on ollut mukana seksistisessä vitsailussa, mutta ennen kaikkea puheesta välittyy turhautuminen:

Mut niinku nyt tällee niinku vanhempana vituttaa se, et toi on niinku normaalia. Vituttaa se että ittelleenki se oli normi. Että, että et niinku et munki puhelimes on ollu sellanen niinku kuva siitä, siitä, et ku se on – sil on – et se on opettamassa se nai- se nainen ja sit sil on zoomattu sillee sen farkkupylyyn.

B toteaa, että teini-ikäiset ovat seksuaalisia olentoja, jotka hakevat ja keksivät tällaisia juttuja, mutta kokee ärsyyntymistä siitä, että seksimin kohteena tuntui aina olevan nainen. Lisäksi kasvavana naisena näkee väkisinkin yhteyden itsensä ja toisten naisten välillä, ja täten epäasiallinen kohtelu ja puhe koskettavat helposti myös sivustakatsojan tai kohtelijan omaa naiseutta.

Sukupuolisensitiivisyys omassa työssä

Omassa työssään pienten lasten musiikkikasvatuksen parissa haastateltava kertoo käyttävänsä huomattavasti aikaa sukupuolisensitiivisyyden pohtimiseen. Hän toteaa, että on tehtävä tietoisesti töitä sen eteen, että kohtelee kaikkia yksilöllisesti ja sukupuolineutraalisti, olettamatta:

Mut kyl sitä ottaa sellast niinku tietosta agenda itellään niinku siin työtä tehdes ja niitten lasten kans ollessa, että mä haluun vahvistaa näitten kaikkien lapsien niinku niit hyvii puolii katsomatta siit et onks ne vaiks ominaisuudet jotenki sukupuolittuneita helposti. Et mä voin kehuu jotain poikaa sen kauniista tanssista ja jotain tyttöä sen hurjasta soitosta.

Usein kuitenkin, esimerkiksi opintojen yhteydessä observoidessaan, törmää siihen, että muskarissa jo ihan pienet tytöt ja pojat ovat omat erilliset joukkonsa, joilta saataan odottaa (ja sietää) hyvin erilaista käytöstä. Haastateltava B kertoo jäävänsä myös itselleen kiinni tällaisesta ”nipputtamisesta”: tärkeää onkin pysähtyä sen äärelle ja kieltäytyä toimimasta automaattiohjauksella. Helposti itselleen tulee kuitenkin oltua liian ankara, kun huomaa epäonnistuneensa yrityksessään olla sukupuolitietoinen ja -sensitiivinen opettaja.

5.2.2 Itsevarmuus ja epävarmuus

Turvallisen tilan merkitys

Toinen haastateltava B:n puheessa toistuva teema oli itsevarmuuden ja epävarmuuden vaihtelevat kokemukset. Itsevarmuutta lapsuuden musiikkiharrastuksissa loivat ensinnäkin moninaiset esikuvat: ensimmäinen ja pitkäaikaisin torviopettaja oli itse nainen, minkä lisäksi orkesterissa valtaosa kyseisen instrumentin soittajista, niin vertaisista kuin edistyneemmistäkin, oli tyttöjä. Niinpä haastateltavasta ei koskaan tuntunut siltä, kuin hän olisi jotenkin epätyypillinen instrumenttinsa soittaja. Lisää itsevarmuutta toi kokemus pärjäämisestä. Oli turvallista soittaa orkesterissa muiden keskellä, kun koki osaavansa hyvin.

Kun soittotaito kehittyi, B pääsi mukaan valtakunnallisempaan torvitoimintaan, jossa nuoret vaskisoittajat ympäri Suomen kokoontuivat leireille ja mestarikursseille. Kursseilla, jossa poikia oli enemmistö soittajista, itsevarmuus kuitenkin karisi. Haastateltava koki tässä suuren eron tyttöjen ja poikien välillä:

Must tuntuu et tyttöjen piti ikäänku olla sit niinku tosi hyvii et ne oli vähän niinku samal tasol ku pojat. [--] Ku oli tottunu siihen et on niinku ihan hyvä soittaja periaattees siel mis on soittanu mut et sit ku meni sinne ni kyl se maailma aika sellanen jotenki et just porukka sillee – et tuntu et pojil oli ittestään se itsevarmuus jo, et niitten ei niinku tarvinnu jotenkaa. Et ne saatto lämmitellä ja kokeilla korkeit äänii ja olla sillee.

Haastateltava epäilee, johtuuko tämä kokemus ensisijaisesti sukupuolesta, vai ylipäänsä omasta epävarmuudesta ja siitä, että pojat olivat pidemmälle edistyneitä soittajia. Kuitenkin hän toteaa lopuksi, että joukosta erottuakseen tyttöjen piti olla ”superhyviä”. Soittohetkiä B kuvaa ahdistaviksi ja epämiellyttäviksi kokemuksiksi ja kertoo, ettei uskaltanut soittaa ääntäkään yksin.

Nykyisestä opiskelupaikastaan ammattiopiston pop/jazz-linjalla haastateltava kertoo useamman kokemuksen liittyen omaan epävarmuuteensa. Hän toteaa rytmimusiikin tekijöiden keskustelujen olevan usein äijien keskinäistä puhetta, johon on vaikeaa ottaa osaa.

Tai tuoda vaiks julki omii mielipiteit mitä aattelee jostai niinku bändeist tai mitä – millasest musiikist tykkää. Et se on tosi sellast niinku on niinku tosi tosi vaikee – must tuntuu et pojat vaan voi sanoo mist musast ne tykkää ja sit ne voi olla eri mieltä tai samaa mieltä. Et niille se on paljon helpompaa jotenkaa – jotenki tuod niit esiin.

Jälleen vastaaja epäilee, onko kysymys hänen persoonastaan, mutta perustelee kuitenkin ongelman sukupuolittuneisuutta sillä, että pojat ovat yleisemminkin näissä hetkissä enemmän äänessä. Sääntöä vahvistamaan hänellä on tarjota myös poikkeus:

[--] yhteen sellaseen tyttöön oon sit törmänny joka oikeesti ottaa osaa vaik jossai teorialunneilla sellaseen keskusteluun niinku bändeistä. Ja seki on sillee et se on opiskellu jo musiikkipedagogiks et sil on ikänku sellanen vahva musiikillinen itsetunto.

B ei usein koe tarvetta osallistua näihin keskusteluihin. Kuitenkin on hetkiä, jolloin hän toivoisi voivansa osallistua, mutta epävarmuus ei salli sitä:

Mut sit ehkä joskus jos haluis ni jää kyl sanomatta, ku on vaa sellanen olo et on jotenki vähän nolo tai, tai jotenkaa – niinku et se on tosi haavoittuvainen se et, et puhui siitä et millasest musast tykkää vaikka.

Saatu palaute

Haastateltava kokee yleensä saaneensa opettajiltaan rauhan palautteen suhteen. Ulkomusiikillisista seikoista hän ei muista saaneensa juurikaan palautetta, ainakaan niin että hän kokisi niiden liittyvän sukupuoleensa. Aikuisiältään ja opinnoistaan ammatitiopistossa B kuitenkin jakoi kokemuksen ikäväksi kokemastaan palautteesta.

Kyseinen tilanne liittyi bändikonserttiin, jossa yhtyeen solistina oli kolme naislaulajaa, joiden laulua ja esiintymistä keski-ikäinen miesopettaja kommentoi itselleen tyyppisellä tavalla: laulussa saisi olla ”enemmän muna”. Haastateltavalle jäi tilanteesta kokemus siitä, että laulajien ulosanti oli opettajan mielestä liian tyttömäistä ja negatiivisella tavalla naisellista:

[--] ei se varmaan käyttäny mitään niinku huonoi, huonoi sanoi tai loukkaavii sanoi mut ylipäättään se, et no mitä sitten, miks me – miks me ei saatais esiintyä kolmena tälläsenä Charlien enkelinä täällä. Et miks meiän tarvis olla jotenki enemmän asennem- tyyypei tai sillee et, et miks, miks meiän niinku tämmönen naiseus ei jotenkaa kelpaa. [--] minkä takii se kommentoi ylipäättänsä, jos meillä on sellanen tapa esiintyä, koska se tuntuu myös sellaselt tosi henkilökohtaselt et mä en niinku jotenkaa riitä naisena tai esiintyjänä. Et mun pitäis olla toisenlainen, kun mä itse luonnostani olen. Et mä olen liian tyttömäinen.

Haastateltava kertoo, kuinka hänellä on ollut laulutekniikan opettelemisessa haasteena puskemisesta irti päästäminen ja mahdollisimman kevyt tapa tuottaa ääntä. Eri-tyisen turhauttavan tilanteesta tuntui tekevän se, että opettaja oli itse kitaristi, eikä siis laulaja – ehkä tässäkin voisi olla arkikielisesti ilmaistuna kyse mansplainauksesta:

Ni sit on ihan äärimmäisen turhauttavaa et joku kitaristihemmo, joka ei ymmärrä mitään laulamisesta, tulee sanoo mulle, et mun laulamises pitäis olla enemmän muna, et se on, se on vähän sellast ”varovaista.” Sillee et mun laulu on nyt tässä kohdassa ja et niinku, ihan sika ärsyttävää et sitä kommentoidaan. Ja sit varsinki et se vi- et linkitetään ikäänku huono, huonoks ominaisuudeks ku on sellast tyttömäisyyttä siinä äänessä.

5.2.3 Hankalia kokemuksia miehistä

Läpi haastateltava B:n musiikillisen elämän hän on joutunut kohtaamaan eri tavoin hankalia tilanteita miesten kanssa. Olen jakanut ne seuraavaksi seksuaaliseen häirintään, epäsensitiivisiin opettajiin ja vahvoihin johtajahahmoihin.

Seksuaalista häirintää

Ensimmäisiä kokemuksia häirinnästä haastateltavalla on lapsuuden orkesterista, jonka perustajalla ja entisellä kapellimestarilla oli tapana ilmestyä silloin tällöin orkesteriharjoituksiin ja konsertteihin. Vanhemman miehen tiedettiin kommentoineen tyttöjen hameiden pituuksia tai puhuneen muuten sopimattomia juttuja ja tällaiset huhut kiersivät luonnollisestikin nopeasti lasten ja teinien keskuudessa. Haastateltava muistaa

pelänneensä miestä ja ahdistuneensa tämän läsnäolosta, kuulemiensa juttujen perusteella, mutta myös omien kokemustensa vuoksi:

Ja mä, mä oikeesti mua ahdisti se mies ihan sikana, varmaan just niitten juttujen takii ja sit kyllä mä nyt itekin sen nyt huomasi et se niinku se aina et ”oi sä oot niin kaunis ja sä oot niin jotenki ihana sulonen tyttö” ja tulee ja ottaa vaik kiinni poskesta ja silittää päätä ja semmonen mies ketä sä et niinku oikeesta ees tunne [--].

Monta kertaa B lähti pois ja piiloutui kun hän huomasi perustajan tulleen harjoituksiin. Mikäli se ei kuitenkaan onnistunut ja mies tuli epämiellyttävän lähelle, jopa koskettamaan, haastateltava muistaa tunteneensa paitsi pelkoa ja ahdistusta, myös häpeää:

[--] sit se aiheutti just sellasii niinku et häpes vähän niinku itteään, et ei halunnu niinku – halus vaan mahdollisimman alas itensä, sillee oman statuksen ja esille- esillepanonsa laittaa, ettei se vaan huomais, ettei se vaan ottais silmätikuks ja tulis luo.

Häpeään yhdistyi myös vahva tietoisuuden tunne omasta kehosta ja sen näkyvyydestä:

[--] sitä tavates tuli usein niinku ehk sellanenki fiilis et voi vitsi miks mä laitoin tän mekon päälle tai voi ei et miks mul on nää kireet farkut et mä en haluu et se, se kattoo mua se ihminen.

Haastateltava epäilee, ettei varmastikaan ollut ainoa tyttö tai nainen, joka näin tunsu. Hän muistaa ihmetelleensä, miksi miehen käyttäytymiseen ei puututtu ja turhautumisen, inhon ja turvattomuuden tunteet välittyvät selvästi myös haastatteluhetkessä:

Et ikäänku et vaiks sitä paheksuttiin ni se kyl myös hyväksyttii ja se sai niinku periaattees siin valta-asemassaan toimia ihan täysin miten se niinku halus koska sil oli se niinku pe-perustajan ikäänku joku kunnia siinä. Mikä on kyl muute iha järkyttävä asia [--] niinku jotenki et ei turvata sitä lasten ja nuorten oloa olla siellä.

Hieman vastaavanlaisia seksuaalisesti värittyneitä kokemuksia B:llä on jo edellämainituilta mestarikursseilta, joilla yksi vetäjistä kertoi kyseenalaisia juttuja:

*Sit siel oli yks mikä mul on jääny sellanen niinku inhottava fiilis semmo-
sest yhdest vetäjästä joka meil siel oli, ni se selitti meille jotenki – tai et mä
koin sen tosi niinku ahdistavana, ku se selitti jotai sellast juttuu jostain et
hän on ollu jossai ulkomailla ja sit siel on ollu joku – jotai nuorii to- torvis-
tityttöi jotka, joil on ollu lyhyet hameet eikä alushousuja ja. Jotai sellast
niinku ihan törkeet settii ja sellast niinku, niinku tarpeetonta kertoa tei-
neille tollasii juttuja.*

Opettajan tarinat olivat muutenkin usein sopimattomia, eikä niihin tuntunut olevan oikeaa tapaa reagoida. Haastateltava muistaa hämmennyksen, kiusaantuneisuuden, sanattomuuden ja hermostuneen naurun yhdistettynä luotaantyöntävään tunteeseen. Vaikka ronskit jutut olivat vaskipiireistä tuttuja, eivätkä ne vertaisilta tullessaan aiheuttaneet ahdistusta, opettajalta samanlainen ”läppä” tuntui hämmentävältä ja kyseenalaiselta.

Myöhemmin kesäteatterissa aikuisena toimiessaan haastateltava B joutui seuraamaan sivusta nuorempien naisnäyttelijöiden ahdistelua, joka näyttäytyi ulkonäön kommentointina ja sopimattomana kosketteluna. Lapsuudesta tuttu hiljaisen hyväksymisen kulttuuri oli yhä voimissaan ja kun haastateltava oli yrittänyt tukea ahdistelluiksi joutuneita, oli hänelle vastattu vähätellen ”noo et kyl mä oon ihan tottunu tohon et Kimmo nyt on tollane” tai ”no se nyt läpsäs mua perseelle mut se nyt on ihan perus”. Jälleen tilanteen haastaminen on tuntunut vaikealta, koska on pelännyt suututtavansa vääriä ihmisiä, kun yhteistä työtä on kuitenkin vielä pitkä kesä jäljellä – ja toisaalta myös siksi, että B koki olevansa yksin erilaisten mielipiteittensä kanssa:

Ja sit et niinku et neki on niinku syvään rakentuneit juttui siellä niinku yhteisössä ja toimintamalleissa et se tuntu niinku ihan hirveen raskaalta yrittää niinku olla jotenkaa niit vastaan.

Oman osansa vielä aikuisiässä tapahtuvasta seksuaalisesta häirinnästä haastateltava sai musikaaliproduktion koelaulussa. Vanhempi mieshenkilö, joka oli projektin musiikkivastaava, kommentoi B:n esiintymistä tavalla, joka tuntui haastateltavasta epämiellyttävältä ja seksualisoivalta. Kuten edellinen, tämäkin tapahtui pienemmällä paikkakunnalla, joilla haastateltavan omien kokemusten mukaan seksistiset ja syrjivät käytännöt ovat esimerkiksi pääkaupunkiseutuun verrattuna yleisempiä.

Epäsensitiivisiä opettajia

Haastateltavalla on useita vaikeita kokemuksia miesopettajiin liittyen. B:n eräs teoriaopettaja oli itse hyvin innostunut musiikista ja vannoutunut ”high level musanörtti”, joka helposti lähti mukaan polveileviin keskusteluihin bändeistä ja tuli näin lietsoneeksi kulttuurista, jossa miespuoliset oppilaat ja opettaja keskustelevat keskenään. Haastateltava ei halunnut nähdä innostumisessa ja keskusteluun heittäytymisessä mitään pahaa, mutta jakoi kokemuksen, joka vahvisti ennestään hänen epävarmuuttaan luokkatilanteissa. Opiskelijoiden oli pitänyt tuoda tunnille jokin kappale, jota sitten analysoitiin yhdessä. B kertoi jännittäneensä tilannetta etukäteen paljon, tunteneensa itsensä haavoittuvaiseksi ja herkäksi ja pelänneensä että kappale on muiden mielestä huono. Kun haastateltava oli valinnut kappaleen, josta piti, ja jonka hän ajatteli olevan hankaluudessaan arvostettava, oli opettajan vastaanotto seuraavanlainen:

Mut sit et siin kävi niin et se opettaja oli sillee et – se niinku lyttäs sen ihan täysin. [nauraa]. Ku se on vaa niinku tosi suora niis mielipiteissää et se sano et ”mä oon kyl lukenu täst bändist et tää vissiin on iha hyvä bändi mut tää on kyl ihan – must tää on niinku paska sovitus, et täs on ihan liikaa ja kaikkee ja niinku yrite-” et se ei niinku vaa tykänny siitä.

B kertoo, kuinka pahalta hänestä tuntui, kun uskaltaminen ja jakaminen johti tällaiseen lyttäämiseen – erityisesti porukassa, jossa on muutenkin ”altavastaajafiilis”. Haastateltavaa itketti, mutta hän koki kuitenkin saavansa tukea kanssaopiskelijoilta, jotka kertoivat pitäneensä kappaleesta. Mielenkiintoista on, että haastateltava erikseen huomioi, että ”joku poikaki oli sillee et ’ai must tää oli just hyvä biisi””, ikään kuin miesoletettujen opiskelijoiden sana painaisi hänenkin mielessään enemmän kuin naisoletettujen.

Vastaavanlainen kokemus haastateltava B:llä oli eräästä vapaan säestyksen opettajaan, jonka B kuvailee olleen täysin oman ”muusikkoutensa pyörteissä”. Hän muistaa pidättäneensä tunteilla usein itkuaan, koska

[--] kaikki vaa tuntu niin vaikeelta ja must tuntu tosi ahistavalta se ku se selitti kaikkii sellasii asioit, mitä mä en ymmärrä musiikista ja mä tunsin itteni vaa huonoks ja, ja niinku sillee kyky- kykenemättömäks.

Haastateltava toteaa, ettei tämä toki välttämättä johdu opettajan sukupuolesta. Kuitenkin hänellä on huomattavasti enemmän tämänkaltaisia kokemuksia miesopettajista, joilta puuttuu sensitiivisyyttä ja kykyä kohdata oppilas yksilönä:

Et sit ärsyttää sellaset miehet, jotka on niinku niin syvällä siin omas tekemisessä. Ja se on toisaalt – ne on innostuneit, ne on niinku intohimosii sen niitten aiheen äärellä. Mut jotenki et se menee yli sen et mitä se oppilas pystyy ottaa vastaan.

B:n viimeisin pääinstrumenttiopettaja kuuluu tavallaan samaan luokkaan aiheestaan yli-innostuneiden miesopettajien kanssa. Haastateltava kuvailee häntä ”vanhan liiton torvistiksi”, joka puhui paljon, eikä välttämättä olisi antanut oppilaalleen paljoakaan tilaa soittotunneilla. Tähän opettajaan liittyen haastateltavalla on kuitenkin voimaannuttavia kokemuksia siitä, kuinka hän on uskaltanut sanoa opettajalleen vastaan, tehdä omia valintojaan ja hallita näin itse omaa oppimistaan ja muusikkouttaan. Opettajan ja haastateltavan dynamiikka muodostui tasavertaisemmaksi ja opettaja tiesi jo odottaa oppilaansa haastavan häntä, tai vaativan että soitetaan välillä.

Mut sit siitki tuli ihan sellanen hauska, et must tuntu et mä opetin vanhalle koiralle vähän uusii temppui. [--] siin tuntu ehkä selkeesti sellanen niinku pieni et täs nyt niinku jotai valta-asemii vähä ravistellaan [--].

Tällainen haastaminen tuntui B:stä mahdolliselta myös siksi, että hän ei pyrkinyt ammattisoittajaksi, jolloin täydellinen tyylien hallinta ei tuntunut niin kovin tärkeältä.

Vahvoja miehiä

Harrastelijaorkesterissa soittaessaan B:llä oli tilaisuus päästä soittamaan erään maamme huippukapellimestarin johdolla. Hänestäkin haastateltava oli kuullut paljon etukäteen, myös tämän seksistisistä jutuista, mutta ennen kaikkea hänen pelottavasta maineestaan:

[--] pelotti ihan sikan olla siel pultis sillee et nonii et koska se sanoo mun soitost tai musta tai jostain jotain, et se oli kyl sellast niinku tosi kuumotavaa. Ja sit se niinku myös käyttäyty sielki tosi huonosti et se huus ja, huus ja nöyryytti ja mikä oli niinku ihan. Ku ei ol – ku oli amatööriorkesteri ja kaikkee ihan tarpeetonta ja tyhmää.

Jälleen haastateltavan valtaa tuttu turhautuminen rakenteisiin ja normeihin, joita ei kyseenalaisteta:

Mut ylipäättäns se et ku ties sen muista yhteyksistä ni vaa vitutti ylipäättään se et tarvii semmosen tyytin johdolla soittaa et on hän kuinka arv-arvostettu tai arvovaltanen. Ni harmitti se et joutuu niinku olee tekemisis semmosen tyytin kans joka on mun mielest vaa epäammattimainen ihan sama kui musikaalinen se on mut.

Vastaavanlaisen valta-asetelmastaan huonosti käyttäytyvän miesjohtajan B kohtasi työskennellessään pienen paikkakunnan musikaaliproduktiossa. Kyseisen projektin musiikkivastaavan vaikutti olevan vaikea sietää sitä, että haastateltava oli musiikin ammattilainen ja pystyi näin puuttumaan musiikkivastaavan valintoihin, jotka olivat hänen mielestään musiikillisesti tai pedagogisesti kyseenalaisia. Haastateltava saattoi huomata esimerkiksi, että treenaaminen ei onnistunut, koska vastaava laski kappaleen väärin käyntiin. Asiasta huomauttaminen osoittautui kuitenkin haastavaksi:

Mut se ei pystyny ottaa vastaan mult niinku yhtään sitä, et mä astuin niinku aivan sen reviirille jos mä yritin niinku sanoo jotain et joo. Ja mun

piti niinku ite varoo koko ajan et miten mä voin niinku – et se, se vaikutti jotenki semselt et se koki oikeest niinku asemans niinku uhattuna sen takia et hän siinä auktoriteettiasemassa ei ollukkaan niinku jotenkaan sen alan ehkä rautasin asiantuntija sit siin porukassa.

B koki joutuvansa ”himmailemaan”, olevan varpaillaan musiikin harjoittelutilanteessa, jotta musiikkivastaavalle ei tulisi ”paha mieli”.

Samassa produktiossa orkesterinjohtajana toimi 19-vuotias nainen, joka oli paitsi harjoittanut yhtyettä, myös kirjoittanut itse kaikki sovitukset. Musiikkivastaavan suhtautuminen kapellimestariin oli kuitenkin B:n mukaan nuivaa ja kommunikaatio niukkaa ja epämääräistä. Projektin edetessä kohti näytöskautta musiikkivastaava ja orkesteri joutuivat taiteellisten erimielisyyksien vuoksi kriisiin, jolloin musiikkivastaava oli haukkunut yhtyeen ja kapellimestarin, antamatta heidän panokselleen mitään arvoa ja ilmaisten pelkonsa oman maineensa menettämisestä.

Edelleen kyseisessä teatterissa haastateltava kertoo seuranneensa sivusta erään 14-vuotiaan nuoren näyttelijän huonosti kohtelemista. B:n mukaan näyttelijä oletettiin pojaksi, mutta haastateltava ei ole varma, kuinka nuori määrittelee itsensä. Näytelmässä mukana olleet vanhemmat miehet saattoivat kommentoida nuoren ulkonäköä tai vaatteita vähättelevästi tai kummastuneina ja ikään kuin yrittää asettaa häntä ”johonkin lokeroon paremmin sopivaksi”. Tämän lisäksi, koska näyttelijä oli kiltti ja hiljainen, sai hän harjoituksissa usein palvelijan tai kahvikupintäyttäjän roolin.

Jo edellä esiintynyt musiikkivastaava toimi haastateltavan mielestä kyseenalaisesti samaisen nuoren suhteen – erityisen hyvin B:lle on jäänyt mieleen, mitä tapahtui eräässä harjoituksessa:

[--] sil olis oli yk- yks soolokohta minkä se laulo öö aina eri äänen mikä olis ollu siinä partituurissa alun perin ja mitä se musaharjottaja oli yrittäny sen saada laulamaan, ni sit kesken esityskauden vielä ni se mies joka kerta sano sille öö tota 14-vuotiaal tyypille, että hei, että se meni taas väärin ja taas sä lauloit väärin ja taas sä lauloit sen väärin niinku joka kerta.[--] Sit meil oli äänenavaustilanne ja öö siinä äänenavauksessa se

sano että, että ”noniin ja sitten äänenavaus päättyy niin että kaikki laulaa tämän kohdan että Jarno oppii sen et mikä se ääni on” eli nolas tämän yhen oppilaan täysin niinku muiden edessä.

Haastateltava kuvaa musiikkivastaavan toimintaa väkivaltaiseksi, epäpedagogiseksi ja epäsensitiiviseksi ja selittää vielä, miksi kokee tämän liittyvän sukupuolen perusteella tapahtuvaan syrjintään:

[--] tällänen joka ei, joka on niinku vaikeammin määriteltävis oleva sukupuoli tai joka on sellanen niinku, ei astu – ei osu niinku perinteisiin rooleihin et sit siit et sit sille voidaan jotenki – emmä tiedä oliko se helppo uhri- asemas ikäänku sellaseen julkiseen nöyryytykseen.

Nöyryytyksen johdosta nuori näyttelijä pakeni paikalta. Haastateltava seurasi nuorta ja yritti tarjota hänelle tukensa.

B jakaa turhautumistaan ja harmiaan siitä, ettei itse pystynyt puuttumaan tilanteeseen heti ja täten ”asettumatta julkisesti sitä vastaan ni mä kuitenkin ikäänku hyväksyin sen”. Toisaalta haastateltavan on vaikea ymmärtää, ettei kukaan muukaan sanonut mitään: ”Miks sil miehel oli sellanen valta-asetelma et kukaan ei puuttunu siihen hommaan?”. Vahvojen ja asemansa vakiinnuttaneiden miesjohtajien tematiikkaan kietoutui jatkuvasti myös heidän haastamisensa mahdottomuus, sekä syyllisyys ja häpeä, jota haastateltava kertoi kokevansa, kun ei uskalla nousta rakenteita vastaan. Vaikka syyllisyys olisikin turhaa:

Eihän mun, eihän mun kuule- kuulu niinku tuntee syyllisyyt ja häpeet siitä et joku koht- kohtelee niinku valta-asemassaan muit ihmisii paskasti.

5.3 Haastateltava C

Kolmas haastateltava opiskelee korkeakoulussa muusikoksi, pääaineenaan kontrabasso. Taustallaan hänellä on muusikon ammattiopinnot, joita ennen muutama

vuosi musiikkiopistossa. Opintojen ohella haastateltava on keikkaillut muusikkona. Tausta hänellä on pop/jazz-musiikissa, josta hän on sittemmin siirtynyt kansanmusiikin pariin.

Haastateltava C:n kanssa keskityimme pääosin teini-iän, nuoruuden ja aikuisiän kokemuksiin, jotka jakautuivat neljään teemaan. Aloitan jälleen oletuksien teemalla, minkä jälkeen erittelen haastateltavan maskuliinisia selviytymiskeinoja. Kolmas kappale keskittyy palautteeseen ja lopuksi käsittelen nostamisen ja alaspainamisen tematiikkaa.

5.3.1 Oletuksia ja rooleja

Basistina ja pärjääjänä

Vaikka haastateltava toteaa, ettei musiikkiopistoaikoinaan kokenut sukupuolellansa olevan juurikaan merkitystä, hän kuitenkin tuntee, että häneltä odotettiin enemmän huolellisuutta kuin muilta. Basistin rooliin kuului tavallaan pitää asiat kasassa, ja kun tämä yhdistyi naiseuden oletukseen, oli lopputulos melko uuvuttava:

[--] ihan nyt täs viime vuosina oon miettiny sitä et semmonen niinku järjesteleminen ja organisoiminen on alkanu hyvin [--] varhasesta teini-iän semmosesta niinku ammatillisiin opintoihin suuntaavasti musiikkikasvatuksesta. Jossa tehdään öö, niinku soittoläksyt hyvin pedantisti, jos on jotain keikkaa ni hoidetaan, että on omat kamat ja kaikkien muittenki kamat. Ja miten mennään ja kaikki siis. Että niinku että mä pidin niinku huolen kaikesta ja kaikista. Öö ja tuota. Ja myös siitä, että niinku kaikilla on kivaa olla.

Nykyäänkin roudaamiseen liittyy hankalia tunteita. Ison soittimen kanssa kulkeva ”pieni tyttö” kerää huomiota, kommentteja ja avuntarjoajia: ”aina joku tulee kantamaan puolesta ja pyytämättä. Mikä ei oo ok.” Tästä johtuen haastateltava kokee suurta tarvetta osoittaa pärjäävänsä ja päätyy esimerkiksi kantamaan kaiken yksin:

Tai että, että sit mä oon huomannu et mä hoidan niinku ihan kaiken ja sit mulla on niinku mul on yks juttu selässä ja sitte vielä vähän hartioilla lisää

ja sillee että mä pystyn tähän ja mää jaksan. Et tavallaan niinku viel korostaa sitä. Kykeneväisyyttään. [--] Ni sit semmonen niinku, jatkuva semmonen pärjäämisen, selviytymisen ja osaamisen paine on aika kova.

Naisena bändissä – naisten bändi

Haastateltavalla on paljon kokemuksia yhtyeistä, joissa hän on ollut ainoa nainen. Yhtyeissä toimiessaan hän ajatteli itseään kohdellun tasavertaisesti, mikä usein olikin totta. Seksuaalista ahdistelua joutui kuitenkin sietämään:

[--] tai se tulee semmosina vitseinä tai kommentteina, vähän harvemmin koskettamisena mutta välillä koskettamisenakin ni sitte. Tällee jälkikäteen mietittynä ni kyllähän se nyt on aikamoista.

Nykyään haastateltava soittaa pääsääntöisesti naisten kanssa – vaikka hän ei mielellään sukupuolitakaan ystäviään. Seksuaalista ahdistelua ei enää ilmene, mutta tietynlaista naisen roolin täyttämistä C kokee silti itseltään odotettavan:

On joskus vähän raskasta tai että jos on jotkut kuvaukset tai jotain muuta ni sitte että pitää meikata. [--] Et se on niinku pakko. [--] Ja sit sitä perustellaan aina semmosella, että no ku valot ja sitte semmonen ja semmonen ja näyttää vaan niin väsyneeltä ja kaikkee muuta semmosta mut sit siitä tulee semmonen olo että, että. Että älkää nyt viitsikö.

Vaikka moni asia on tuntunut helpommalta samaa sukupuolta olevien kanssa työskennellessä, miellyttämisen tarve, jota toteutetaan esimerkiksi juuri visuaalisen sisällön tai keikalle pukeutumisen kautta, tuntuu haastateltavasta usein raskaalta.

Bändikavereiden valintaan liittyen haastateltava mietti oletuksia, joita eri sukupuolta edustaviin ihmisiin liitetään:

[--] oon miettiny myös siis omalta osalta sitä että minkälaisia kokoonpanoja perustaa ja mistä syystä. Et totta kai halua aina soittaa niinku kivojen tyyppien kanssa [--] ni valitseeko niitä soittajia myös sen, tai niinku,

valitseeko joskus miehen naisen sijaan sen takia että, et mieltää sen paremmaks soittajaks ihan pelkästään sukupuolen mukaan. Tai että se on jotenki, siitä tulee semmonen niinku erilainen fiilis, tulee jotain semmosta niinku rentoutta, hauskuutta ja rohkeutta ja sitä niinku ei sit liitetä puolestaan naisiin lähtösesti. Ja kuinka paljon itekki tekee tämmösiä valintoja ja tiedostamatta.

Myös pelkästään naisista tai naisoletetuista muodostettuihin yhtyeisiin suhtaudutaan haastateltavan kokemuksen perusteella eri tavalla kuin bändeihin, joissa on myös tai vain miehiä tai miesoletettuja. Median huomio jakautuu saman kilpailun eri vuosien voittajille niiden bändien eduksi, joissa on miessoittajia. Keikkojen saaminen on tuntunut vaikeammalta ja visuaalisen materiaalin merkitys suuremmalta – mikä on tuntunut haastateltavasta epämiellyttävältä. Usein C:n yhtyeet saavat kuulla, ettei heitä oteta keikalle, koska heidän musiikkinsa ei ole tarpeeksi ”menevää”. Haastateltava myöntää, että tässä voi olla kyse musiikkityylistä, mutta miettii kuitenkin, kuinka usein tässäkin on kyse oletuksista:

[--] mutta onko se myös vaan mielikuvaa siitä että, että miehet soittaa jotain semmosta rentoo ja hauskaa ja hyvän mielen musaa ja sitte naiset semmosta herkkää liplatusta. Ni onko se osittain vähän sitä mielikuvaa vai onko ne niinku todellisia asioita?

Viime vuosina haastateltavan yhtyeille on myös tullut keikkatarjouksia pelkästään oletetun sukupuolen perustella:

[--] me otetaan nyt tänä vuonna noita naisesiintyjä nii tulisitteks te tänä vuonna nyt sit soittaa. Että nyt ollaan siellä kiintiössä! Että ei sen musiikin takia vaan sen niinku mitä housuissa on, takia. [--] Must on ihan hyvä, että pikkasen kiinnittää huomioo siihen, että kuka soittaa ja missä soittaa. Mut sitten, mut sitte se et ei tunnu hyvältä tulla valituks sen perusteella että, et onks tissit vai ei.

Haastateltava haluaisi tulla valituksi musiikkinsa, ei sukupuolensa takia. Tämän lisäksi siitä, että kohdellaan ennen kaikkea ”naisbändinä” tekee hankalaa myös se, että helposti näin joutuu edustamaan kaikkia naisia (mikä ei tietenkään ole mahdollista):

Että no miltäs teistä tuntuu tällee niinku naisbändinä ja jes female power! Ja sitte niinku tavallaan siinä niinku tuntuu, että minun puolesta määritellään nyt myös naiseus et mää en pääse sinne niinku kertomaan sitä että mitä se on tai mitä se vois olla, vaan nyt niinku ta-tavallaan mut laitetaan kasvoiksi sillee.

Oletusten haastaminen

Hetket, joissa tulee määritellyksi vain naiseutensa kautta, tulevat haastateltavan mukaan usein yllättäen ja ovat myös nopeasti ohi. Niinpä hämmennykseltä niihin puuttuminen on vaikeaa ja ”jälkeenpäin tulee vaan semmonen olo että voi satanan helvetin perkele että niinku, että mitähän tässä niinku tapahtu?”. Puuttumista vaikeuttaa edelleen hetkiin usein liittyvä valta-asetelma: jos on aloitteleva, marginaalinen bändi ja sattuukin pääsemään haastatteluun, ei näitä vähäisiä mahdollisuuksia mielellään käytäisi muuhun kuin musiikista puhumiseen. Varsinkin, kun korjaamisen onnistuminen on epävarmaa:

Ni, että tavallaan käyttäkö sen sit siihen että, että mitä sää tolla tarkoitat? Että mihin se niinku tavallaan – että mitä siinä sit promoaa? Että korjaa- korjaako siinä niinku, yrittääkö siinä selittää jotain semmosta mikä ei välttämättä siinä hetkessä tuu menemään joka tapauksessa läpi vai niinku vastaako siinä vaan kysymyksiin ja hymyilee niinku kuuluuki.

Muusikkona omasta taiteestaan puhuminen on usein se, mihin haluaisi keskittyä – eikä sukupuolen, feminismmin tai tasa-arvon kysymyksistä keskustelemiseen. Haastateltava myös huomauttaa, että mikäli taiteestaan ja musiikistaan pääsee puhumaan, sitäkin lähestytään usein naiseuden kautta.

Mutta tota, yks semmonen mieshenkilö, puolittutu [--] sil on nykyään semmonen all male -band vaikka hyvin feministiksi itseään hyvin monessa kohtaa puhuukin. [--] kun hän promos sitä bändiään ni joku muu kysy että ”nii et sulla ei oo niinku – sulla on tommonen all male -band” vähän sillee vitsikkäästi. Ni sit se sano, hirveen niinku jotenki tilastollisesti toi sitä esille että, ku tuota naiset ei oo tuota korkeakoulutettuja vielä

*tällä tasolla, että ku naisille ei oo esimerkkejä tässä genressä niinku mah-
tai että ei oo mahdollisuuksia ni ei tänne myöskään hakeudu ni ei oo sit
oikee löytyy tuot-, et ei oo. Mikä on siis paskapuhetta. Koska niin kyllähän
jazz-kentällä on myös naissoittajia. Ja todella hyviäkin.*

Edellä on haastateltavan kokemus, jossa hänen kollegansa teki (paikkansa pitämättö-
män) oletuksen siitä, että hänen tarpeeseensa sopivia, tarpeeksi taitavia jazzin soitta-
jia on vain miespuolisia. Kyseisessä tilanteessa kukaan ei reagoanut tähän selitykseen
sen kummemmin, vaikka C epäilee, että muutkin kyllä kyseenalaistivat tämän ”faktan”.

Keskustelimme siitä, minkä takia esimerkiksi tässä tilanteessa reagoiminen ja puuttu-
minen oli C:lle vaikeaa. Ensinnäkin hän kertoi pelkäävänsä henkilökohtaista hyök-
käystä muilta keskustelijoilta sukupuolesta riippumatta. Hänellä on myös useita koke-
muksia siitä, että puuttuessaan johonkin epäkohtaan, tulee helposti rakentaneensa it-
sestään tietynlaista kuvaa:

*[--] kuinka paljon haluaa semmosen vaikean ihmisen roolia, ei oookaan
semmonen kevyt ja hauska ja rento niinku kaikki miehet – eiku kivat ih-
miset on.*

Haastateltava ajattelee, että koska hän on nostanut tiettyjä asioita esille, on ihmisillä
esimerkiksi koulussa hänestä negatiivinen, kyyninen ja jopa vaikea kuva. Tämän hän
pelkää vaikuttavan jopa mahdollisiin työtarjouksiin:

*Niin että, mitä enemmän tavallaan tuo semmosta niinku negatiivista, tai
öö herättää keskustelua epäkohdasta ni sitä vähemmän tulee saamaan
sitä semmosta rentoo kuvaa itsestään muille ja sitä vähemmän ehkä
töitä.*

Esimerkiksi juuri kouluympäristössä asioiden puheeksi ottaminen ei ole C:n kokemuk-
sen mukaan johtanut rakentavaan keskusteluun, vaan vastaanotto on ollut jopa hyök-
käävää. Rohkeutta puuttua asioihin haastateltava kokee saaneensa vasta viime vuo-

sina, vaikka vieläkään isomman joukon yksin haastaminen ei tunnu mahdolliselta. Pelottavalta tuntuu se mahdollisuus, että kaikki muut kieltävät ongelman, tai että joku ”cool mieshenkilö sanoo että kyllä joo, tää on ihan ookoo” ja kaikki seuraavat häntä, koska hänellä on enemmän auktoriteettiä kuin C:llä esimerkiksi koska ”mulla on ärsytävä ääni tai, tai jotain muuta. En koskaan hymyile tai jotain muuta semmosta”.

5.3.2 Jätkänä pärjää – omia selviytymiskeinoja

Haastateltava C kertoi paljon omasta teini-ikästään ja nuoruudestaan, jolloin musiikki kietoutui tiukasti yhteen oman sukupuolen ja seksuaalisuuden ilmaisemisen kanssa. Musiikkiopistovuosinaan C soitti bändissä, jossa oli vain tyttöjä, mikä ei kuitenkaan tuntunut mitenkään määrittävän yhtyettä. Päinvastoin, murrosiän kynnyksellä kyseiset tytöt olivat kaikki melko ”poikamaisia”. Vaikka C ei näekään mitään väärää omassa tai bändikavereittensa tavassa ilmaista sukupuoltaan, sen syyt tuntuvat nykyään ongelmallisilta: haastateltavan mukaan poikamaisina tyttöjen oli helpompi löytää tilaa ja oikeutusta toimia musiikkikentällä.

18-vuotiaana, ammattiopintojensa alussa tilan ottamisen strategia selkiytyi entisestään. Haastateltava eli voimakasta kehitysvaihetta ja huomasi, että

[--] semmonen niinku, oman feminiinisyyden tai naiseuden häivyttämisen johonkin androgyynisempään ja poikamaisempaan öö oikeutti mulle enemmän sitä mun opiskelupaikkaa ja mun statusta siinä niinku yhteisössä.

Poikamaisuuteen kannusti kenties osaltaan myös instrumenttiopettajan vaihteleva suhtautuminen oppilaisiinsa. Haastateltavalla oli yksi kurssikaveri, miespuolinen, joka soitti myös bassoa ja johon heidän yhteinen opettajansa suhtautui hyvin eri tavalla:

Niinku hyvin sillee niinku kaverillisesti. Öö ne jako enemmän semmosta niinku enemmän henkilökohtasta, niil oli ihan erilainen suhde mitä minulla ja sillä opettajalla oli. [--] Okei se voi johtuu henkilökemioista, niinku usein tämmöset asiat johtuu, mut sit se voi johtuu, voi johtuu myös sukupuolesta. Ja siinä musta tuntu et se johtu sukupuolesta. Että, et se oli

ehkä tiedostamatonta mutta että tai jotenki Arto muistutti häntä enemmän niinku itsestään.

Haastateltavasta tuntui myös, että kyseinen opiskelukaveri sai opinnoistaan häntä enemmän irti, mikä sai C:n miettimään sitä, kuinka itse voisi olla yhteisössä varteenotettavampi. Maskuliinisen soittimenkin kannalta oli tavallaan luontevaa olla ”yksi jätkistä” ja viedä itseilmaisuaan yhä maskuliinisempaan suuntaan – varsinkin kun tämä keino tuntui myös toimivan. Näin musiikin opiskeleminen ja basson soitto tavallaan ruokkivat tarvetta etsiä omaa identiteettiä, mutta myös ohjailivat sitä tiettyyn suuntaan.

Haastateltava kokee rakentaneensa maskuliinisempaa identiteettiään paitsi ulkonäkönsä, myös seksuaalisuutensa ilmaisemisen kautta: ”Tai mulla oli siihen aikaan tyttöystävä. Sit se jotenki niinku korosti tavallaan tai niinku sitä jatkämäisyyttä siinä.” Identiteetti rakentui myös kanssaopiskelijoiden kautta, jotka verbalisoivat haastateltavan ”jätkyyttä” ja

[--] ”rekkalesboutta”, mikä oli myös semmonen mistä paljon niinku vit-sailtiin – mikä on siis tälle jälkeenpäin myöskään ni ei oo ehkä ihan ok [naurahtaa] mutta tuota siihen aikaan oli iha, ihan perushomma.

Neljän ammattiopistossa vietetyn vuoden aikana tilanne kuitenkin muuttui, haastateltava alkoi ”taas miettiä, että mitä tästä, mitä niinku, mitä haluaa tehdä. Tai ei ehkä niinkään mitä haluaa tehdä vaan että kuka on”. C:lle se kuka on, ja mitä musiikkia tekee ja soittaa kuuluvat tiukasti yhteen:

[--] koska semmonen muusikkominä ja minä ihmisenä ni niitä ei voi niinku erottaa. Vaikka ne on mun mielestä ihan hyvä myös erottaa mut sitten, niinku nykyään ajattelee myös sitä et ne on täysin eri- erottamattomat asiat. Omanarvontunnon kannalta kannattaa mutta ei niinku, ei taiteen kannalta ei voi erottaa.

Pikkuhiljaa haastateltava alkoikin tuntea ristiriitaa oman soittonsa ja instrumenttinsa maskuliinisuuden kanssa. Tätä helpotti sähköbassosta kontrabassoon siirtyminen ja musiikkityylin vaihtuminen kansanmusiikkiin, jonka hän koki antavan itselleen enemmän elintilaa:

Ja mahdollisuuden niinku jotenki miettiä omaa identiteettiä kokonaisvaltaisesti. Jaa sitte esimerkiksi kasvatin, tai että annoin hiusten kasvaa vaikka pidemmiks ja jotenki. Tai siis semmosia niinku, et ne ei oo mun mielestä niinku suoraan yhteydessä siihen sukupuoleen, mutta niitten kautta ei enää yrittäny rakentaa välttämättä niin selkeesti sitä omaa identiteettiä enää, mitä se oli niinku pari vuotta sitte enemmän ollu.

5.3.3 Palaute

Vaikka siirtyminen pop/jazz -musiikista kansanmusiikkiin helpotti haastateltavan ristiriitaisia kokemuksia suhteessa musiikkiin ja sukupuoleen, sukupuolen ilmaisuun liittyvät muutokset muuttivat hänen saamaansa palautetta ulkonäkökeskeisemmäksi ja seksualisoivammaksi. C muistaa, että on saanut karismaattisuudestaan aina hyvää palautetta, mikä on ollut rohkaiseva ja positiivinen asia. Hänelle ei kuitenkaan aina ole ollut selvää, milloin palaute on todella tukenut hänen esiintyjyyttään:

*[--] millon se on semmosta positiivista karismaattisuuden tukemista ja millon se on tosi ulkonäkökeskeistä ja semmosta niinku jopa seksualisointia. Oli mulle parikymppisenä ihan tosi raskas juttu tai että, että tai s-
liittyen myös semmoseen omaan seksuaalisuuteen, ei halunnut olla myöskään se seksuaalinen olento ja sitte ulkopäin seksualisoidaan niin siihen ei oikein oo mitään keinoja, keinoja niinku suhtautua.*

Ulkonäköä ja esiintymistä koskeva palaute toistui jokaisen esiintymisen jälkeen, niin opettajilta kuin kavereiltakin. Kommentit saattoivat olla esimerkiksi ”sä näytät tosi kivalta kun sä soitat”, ”sä oot tosi söpö kun sä soitat”, ”sua on kyllä tosi kiva kattoo” tai jopa ”sä oot kyllä ihan tosi kuuma”. Haastateltava kertoo saavansa vastaavanlaista palautetta vieläkin, joskus myös todella seksualisoivaa. Vaikka oikealta ihmiseltä tällainen palaute voi tuntua kivalta, usein se kuitenkin on C:lle ongelma:

[--] ihan kaikilta en haluais kuulla semmosta, tai et se ei oo se syy miks mä soitan. Mikä niinku usein sitten on, tai vuosien – tässä kymmenen vuoden aikana on tuntunu siltä että, että ei se musiikki, vaan se miltä näyttää. Että ihan sama mitä sitä on ollu, soittamassa niin jo-joka ta-pauksessa tärkeintä on ollu olla miellyttävän näkönen.

Nykyisissä opinnoissaan C kertoo saaneensa vihdoin palautetta muistakin asioista kuin olemuksestaan – vaikka ulkonäkökommentit eivät ole myöskään hävinneet. Erityisen hyvänä muistona hän kertoo viimevuotisen tutkintokonserttinsa palautteesta:

[--] sain sieltä myös semmosta palautetta et sä oot kyllä tosi älykäs, mikä oli tosi koskettavaa. Koska kerrankin mua kommentoitiin jonkun muun kuin ulkonäön perusteella. Nii ni se oli kyllä hieno hetki. Mutta sitte se on ihmeellistä että kymmenen vuotta siihen on mennä.

Haastateltava uskoo, että palautteella on ollut merkittävä vaikutus hänen minäkuvaansa ja siihen, kuinka paljon hän uskoo itseensä ja omaan tekemiseensä soittajana. Se, kuinka varteenotettavana itsensä kokee, rakentuu myös saadun palautteen kautta:

Et jos ei kuule sitä et sulla on kyllä tosi hyviä ideoita ja sä oot tosi luova ja ja anna mennä sä oot tosi älykäs, ni jos sitä ei kuule ni ei oikein usko myöskään siihen että ois.

Oman varteenotettavuuden kokemus vaikuttaa jälleen suoraan siihen, millä tavalla käyttäytyy:

[--] jolloin ei myöskään ota osaa keskusteluun, tuo esille omia mielipiteitä, ei uskalla yrittää, ei tuo itseään esiin, koska sehän on se, että kuinka paljon haluaa ottaa tilaa. Öö ja kuinka paljon oikeuttaa itselleen sen tilan oton että onks, onks jotain niinku oikeesti sanottavaa.

Tilan ottamisen tematiikkaan haastateltavalla liittyy yhä paljon vaikeuksia, vaikka hän kokeekin tilanteen olevan jossain määrin helpottamassa. Hän ei vielä pysty ilmaise-
maan itseään ja mielipiteitään haluamallaan tavalla muuten kuin tietyissä ympäris-
töissä ja ryhmissä.

Kokemukset ohjailevat myös sitä, mihin taiteessaan keskittyy: kuinka paljon miettii esi-
merkiksi sitä, miten pukeutuu keikalle tai minkälaisia promokuvia ottaa, ja kuinka pal-
jon keskittyy musiikilliseen ja taiteelliseen sisältöön. Keikkatilanteissa ulkonäön ja eri-
tyisesti pukeutumisen miettiminen on C:lle tuttua. Seksualisoiduksi tulemisen välttä-
minen vie energiaa:

*Kun, niinku, keikalla ei halua että se vaate on mitenkään niinku ymmär-
rettävissä seksuaaliseksi. Tai siis sillee että, et yrittää vähentää kaikki
mahdolliset keinot että mut voitais seksualisoida vaikkei se oo ees kyse
niistä vaatteista enää et jos joku halua seksualisoida ni se seksualisoi
kyllä riippumatta siitä mitä on päällä. Mut se semmonen niinku tavallaan
oma slut-sheimaus mitä siinä niinku tavallaan tekee joka ainoon keikan
kohdalla ni se on kyllä aivan saatanasta.*

Haastateltava kuvailee läpikäymäänsä valmistautumista ja siihen liittyviä tunteita uu-
vuttaviksi ja ärsyttäviksi. Musiikillisen valmistautumisen ja fyysisen lämmittelyn sijaan
eniten aikaa tuntuu vievän meikin määrän ja kaula-aukon suuruuden miettiminen,
minkä lisäksi lopputulos tuntuu helposti ristiriitaiselta:

*[--] ni ei näytä ihan niinku jotenki täysin vieraalta ihmiseltä mitä niinku
tavallaan se musiikki mitä soittaa ni on semmosta missä on jotenki tosi
paljaana ja omana itsenään mut sitte onki yhtäkkiä tekoriipset silmissä ja
niin paljon niinku meikkivoidetta että naama ei liiku. Ni sit se, se niinku
ristiriita siinä on ihan hirvee ja siitä tulee tosi vaikee olo.*

Huolellisessa valmistautumisessa ja seksualisoimisen pelkäämisessä on kyse myös it-
sensä suojelemisesta:

[--] pelkää että joku muu ajattelee minusta näin niinku minä ajattelen itsestäni. Että joku muu kiinnittää yhtä paljon huomiota mun paidan tiukkuuteen ku minä kiinnitän huomiota mun paidan tiukkuuteen ja se tuntuu ihan tosi musertavalta. Tai että se, se on raskas ajatus jo itsestään ajatella että, et voinko mä, voinko laittaa tällästä paitaa päälle tai että näkyyks mun nänni jos on kylmä. [naurahtaa]. [--] että se on niinku aivan hirvee ajatus että joku muu ajattelis näin niinku susta. Ni se ehkä, ehkä siinä tulee tavallaan itse jo sheimattua itseään. Mut ehkä jossain määrin suojellen myös sitä että jos joku tulee kännissä vaikka kertomaan samat asiat se tuntuu tietysti aina paljon pahemmalta.

”Slut-sheimaukseen” C liittää paitsi ulkonäköön, myös keikalla käyttäytymiseen liittyvät ajatukset itsestä: hän kertoo miettivänsä esimerkiksi sitä, kuinka keikalla voi hymillä ja missä menee ero karismaattisuuden ja yleisön kanssa flirttailun välillä, tai onko niillä itseasiassa mitään eroa.

Haastattelun päätteeksi juttelemme C:n kanssa myös tulevaisuudesta. Ulkonäöllä ja seksuaalisoinnilla saa huomiota, joka hyvällä tuurilla ulottuu myös taiteeseen ja musiikkiin, mutta entä kymmenen vuoden päästä:

Huomaako minua enää kukaan? Niinku yhtään millään lailla? Ni sen huomaa, et se, se vähän jännittää mikä on niinku ihan todella abdsurdia ja ihan hirveetä. Mutta että olenko minä mielenkiintonen kun mä oon 40, mikä ei siis oo ees vanha. Mutta että oonko mä silti yhtään niin mielenkiintonen ku ne 20 vuotta nuoremmat jotenki nuoret, upeat, hyvin soittamiset. Ni sitä mietin tässä koko ajan että onks mun uralla joku aika, aika niinku mun naiseudellakin.

Näkymättömyys taiteen kentällä tuntuu vääjäämättömältä kohtalolta ja haastateltava miettii, miten vanhempana naisena voi toteuttaa sen ikäryhmän naisen taiteilijaoleusta: pitääkö hankkia isot värikkäät silmälasit, keskittyä opetus- ja konsultointihommiin tai toivoa, että on jossain johtotehtävässä siinä vaiheessa uraansa. Ja kun nyt, ”nuorena ja kuumana” vielä saa edes jonkin verran tilaa, pitäisikö kiirehtiä:

[--] kannattaaks nyt vaa tehdä kaikki taiteelliset niinku jotenki intohimot ja sitte vetäytyä tekemään vaikka tutkimusta johonkin pimeään. Ei sillä

että, en, en niinku usko että mun – että mä tästä niinku heikentyisin ihmisenä [hymähtää]. Mutta että. Miten media mut kohtaa ku se nytkin minut ignoora.

5.3.4 Nostaminen ja alaspainaminen

Haastateltava C kertoo vielä pari vuotta sitten ajatelleensa, että naiset ovat tasa-arvoisessa asemassa musiikissa ja että ”kyllä kuka vaan pystyy tekemään ihan mitä vaan”. Nykyään hän ajattelee kuitenkin toisin:

[--] nykyään oon ihan eri mieltä siitä että, et se että miten niinku miten asioista puhutaan, kuka niistä puhuu, kuka niistä saa puhua ja kuka nostaa ja kenet nostetaan, ja ketä painetaan alaspäin ni ne on niinku vielä ihan tosi siis selkeitä asioita.

Vaikka esimerkiksi kohtaamistaan oletuksista ja saamastaan palautteesta huolimatta uskoisi itse omiin kykyihinsä, meillä kaikilla ei ole samoja mahdollisuuksia:

[--] ymmärtää sen että, et sil ei oo mitään merkitystä että kuinka paljon mä yritän pärjätä. Et, et se ei välttämättä tee musta edelleenkaan niinku tasa-arvoista kaikkien ihmisten edessä. Tai että mun yksilölliset su-suoritukset ei välttämättä oo merkityksellisiä ollenkaan kuitenkaan tässä asiassa [--].

Kyse on myös esimerkiksi myös siitä, missä naiset esiintyvät, miten heidän projekteistaan puhutaan, kuka niistä puhuu ja kuinka puhetta kuunnellaan.

Missä tytöt esiintyy?

Yhden esimerkin haastateltava antaa Kaustisen kansanmusiikkifestivaaleilta. Hän oli yhdellä pienemmällä lavalla seuraamassa konserttia, jossa esiintyi useampi mestaripelimanni ja yksi akateemisesti koulutettu kontrabasisti. Mestarielimannit juonnettiin lavalle etu-, suku- ja arvonimeltä, minkä jälkeen juontaja kutsui paikalle basistin paikalle sanoen suurin piirtein näin: ”tyttö nostaa sieltä nyt sit kontrabasson ja tuota tulee

soittamaan tänne näiden mestareiden kanssa”. Tilanne aiheutti haastateltavassa ärsyyntyneisyyttä ja turhautuneisuutta – kontrabasisti oli nuori, menestynyt, mielenkiintoinen ja monipuolinen, mutta puheissa yhtäkkiä pelkkä tyttö mestareiden taustalla.

Haastateltava sanoo olevansa kiitollinen siitä, että hänellä on aina ollut paljon esikuvia: ”Naisbasistithan on ikään ku juttu jopa. Mikä on myös ongelmallista.” Kuitenkin C toteaa, että isommilla lavoilla ja isommissa bändeissä soittavat basistit ovat harvoin naisia. Hän muistelee törmänneensä pari vuotta sitten juttuun siitä, kuinka paljon naiset esiintyvät Kaustisen kansanmusiikkifestivaalien päälavoilla, johon tuotanto tai festivaalin muu johto vastasi, että naiset harvemmin soittavat päälavoille sopivaa musiikkia:

Et se ei oo niin, se ei oo niin menevää tai se ei oo nii jotenki semmosta päälavamusiikkia. niin kuinka paljon se johtuu sellasista asioista tosiaan ja kuinka paljon se johtaa mielikuvista. Että, että siinäkin niinku tavallaan ehkä on samaa että ketä nostetaan ja mistä syistä. Että johtuuko se niinku oikeesti kuitenkin sukupuolesta.

Se, että naisia ei näe suurilla lavoilla, vaikuttaa kenties osaltaan myös omaan kehitykseen, ajatuksiin ja lopulta myös puheisiin ja toimintaan. Tässä, kuten useissa muissakin yhteyksissä, C reflektoi myös omaa käytöstään. Hän kyseenalaistaa omia syitänsä valita ja toimia tietyllä tavalla ja kytkee näin itsensä osaksi vallitsevia valtarakenteita ja toimintatapoja:

Että kuinka paljon ikään ku nostaa kollegoita ja painaa niitä alas. Tai että, et mulla on ollu vaan miespuolisia opettajia ja mä oon siis ite saanu valita ne viimiset neljä vuotta. Että, olenko valinnut heidät sukupuolen perusteella kuitenkin. Se on semmonen asia mitä oon miettiny jonkun verran myöskin niinku että mihin, minkä, onks se joku mielikuva, mikä se on se syy miks mä oon tehny niin?

Alaspainajan sukupuolella ei ole merkitystä – kuten edellisessä esimerkissä, C tunnistaa itsessään myös vikaa ja toteaa, että tasa-arvon edistäminen on kaikkien tehtävä.

Kilpailusta ja kategorioista

Kun naisten mahdollisuudet ovat usein kiinni kiintiöpaikoista, joutuvat he kilpailemaan keskenään genrestä riippumatta. Kilpailuasetelma on olemassa myös suhteessa mieskollegoihin, mutta aivan eri mittakaavassa:

[--] se on hassu ajatus ja vahingollinen ajatus siinä et tuntuu että ei, ei kilpaile samassa kategoriassa. Mikä on se niinku lähtökohtainen ongelma tässä. Että naisten kanssa kilpailee siitä samasta, niistä samoista niinku muutamasta festarista jotka ottaa naiskiintiöllä muusikoita. [--] Toisin ku, sit niinku miesten kaa ni ei ees pääse kilpailee. Ni joissaki siis semmonen niinku – öö tää, tää on ihan todella kärjistetty tilanne että voi jotenki haluta ajatella että ihan näin niinku voimakkaista asioista ei oo kyse. Mut sit vähän ehkä, ehkä kuitenkin on.

Esimerkkinä eri kategorioista haastateltava nostaa oman bändinsä ja tuttujensa samankaltaisen yhtyeen. Hänen mielestään molemmat yhtyeet tekevät yllättävän samanlaista musiikkia, mutta siinä missä toinen bändi voi identifioitua jazz-bändiksi, tuntuu se C:n yhtyeelle mahdottomalta:

[--] meiltä puuttuu miehiä, jotta tavallaan kenttä, kenttä ymmärtäis meidät jazz-bändinä. Kun tytöt ei kuitenkaa pääsääntöisesti voi soittaa uskotavasti jazzia, tai ainakaan sanoa soittavansa. [--] ni sitä mietin esimerkiksi että, et ku mehän soitetaan oikeestaa ihan samaa musaa loppujen lopuks. Eri instrumentaatiolla, mut meiltä puuttuu myös ne sähkösoittimet. Ni avautuiks meille ihan erilaisia ovia ja kenen eduks se menee.

Oman puheen ja toiminnan kriittiseen tarkasteluun liittyy paitsi opettajavalintojen, myös sen arvioiminen, millaisia juttuja nostaa esiin keskusteluissa. Kilpailuhenki saattaa johtaa siihen, että hehkuttaa itsekin helpommin miesten juttuja:

[--] jos kertoo jostain vaikka siististä ilmiöstä tai jostain muusta että, et se on nimittäin nyt kyllä hieno homma. Niin, öö, kuinka usein ne on itseasiassa miehiä joita niinku nostaa siinä esille ja mistä syistä. Onko, tekeekö miehet niinku lähtökohtaisesti jotenki siistimpiä juttuja ja parempia juttuja vai johtuuko se semmosesta niinku kilpailuasemasta. Nii siis sitä oon miettiny esimerkiksi omalla kohalla aika paljon. Että keitä nostaa ja mistä syistä itseasiassa, mikä on niinku varteenotettavaa ja näyttäytyy mulle uskottavana.

Toinen vastaavanlainen itsereflektio liittyi siihen, kuinka haastateltava suhtautuu esimerkiksi kuuntelusuosituksiin tai muihin uusien juttujen ”hehkuttamisiin”:

Sit siinä tavallaan tulee myös semmonen niinku, joissaki kohdis tulee semmonen olo jos joku mies hehkuttaa jotain juttua, niin hän – häntä tullaan kuulemaan aika paljon enemmän jolloin se asia tulee ylipäänsä saamaan niinku näkyvyyttä ihan eri tavalla. Ehkä eri tavalla kuu- kuuntelee sit semmosia juttuja, et jos joku mies kertoo et tää on erittäin siisti juttu.

Tässä pohdintaan siitä, miksi hehkuttaa niitä juttuja, joita hehkuttaa, yhdistyy ajatus, jonka mukaan miesten puheita kuullaan lähtökohtaisesti tarkemmin ja laajemmin kuin muiden. Tällöin projektit, joista miehet puhuvat, saavat todennäköisemmin tilaa ja mahdollisuuksia – ja niinpä itse asiassa kenties kannattaa painaa mieleensä ensisijaisesti ne bändit ja ilmiöt, joista kuulee miesten kertovan.

6 Johtopäätökset

Tutkimukseni tavoitteena oli antaa ääni naisille ja heidän kokemuksilleen. Haastattelujen perusteella kokemukset sukupuolen perusteella tapahtuvasta syrjinnästä voivat olla monenlaisia – paljon yhteneväisyyksiä löytyi myös teoreettiseen viitekehykseen peilaten. Tietyt teemat kuitenkin toistuivat, esimerkiksi oletusten teema nousi kaikkien haastateltavien kohdalla niin merkittäväksi, että jokainen sai siitä oman lukunsa. Oletukset näkyivät esimerkiksi siinä, millaisia työtehtäviä kenellekin tarjoutuu: A ei

päässyt ääniteknikoksi, B laitettiin automaattisesti myymään lippuja ja toivottamaan ihmisiä tervetulleeksi ja C:n yhtyettä on pyydetty esiintymään nimenomaan siksi, että bändin kaikki soittajat ovat naisia.

Yksikään haastateltavista ei kertonut kokeneensa sukupuolittunutta syrjintää ennen kouluikää. Kuitenkin B:n esimerkit tämän päivän varhaisiän musiikkikasvatuksen kentältä kertovat, että sukupuolisensitiivisyys ei täysin toteudu kaikista pienimpienkään kanssa. Tytöiltä ja naisilta odotetaan tietynlaista järjestelmällisyyttä ja hyvin käyttäytymistä – A ja C kertoivat tästä omalla kohdallaan, B liittyen työhönsä pienten lasten musiikkikasvatuksen parissa. Tätä havaintoa tukee Pirkko Moisalan väite siitä, että tytöiltä vaaditaan yleisemminkin hillitympää käytöstä kuin pojilta (ks. esim. Moisala 1999, 3-4). Moisalan tutkimuksen mukaan sukupuoli myös ohjailee sitä, minkälaisia instrumentteja lapsille tarjotaan: oman tutkimukseni perusteella haastateltavieni oletettiin sukupuolensa perusteella olevan kiinnostuneita laulamista (A ja B) soittamisen sijaan, tai heidän musiikkinsa asetettiin mielikuvien perusteella tietynlaisiin raameihin (C). Ajatusta sukupuolittuneista mielikuvista on tutkinut myös Lucy Green, jonka mukaan naissäveltäjien musiikkia todella kuvaillaan eri tavalla kuin miessäveltäjien (Green 2016, 144) – yksi esimerkki tästä on Kaija Saariaho, joka on kertonut havainneensa feminiinisen sanaston hallitsevan arvostelujaan (Moisala 1999, 1).

Kaikki haastateltavat kertoivat esikuvilla olleen merkitystä. Haastateltavat A ja B eivät kokeneet, että kevyen musiikin maailmassa heille olisi ollut pienempiä, ei-valtakunnallisia esikuvia, kun taas haastateltava C oli kiitollinen runsaasta esikuvien määrästä. Haastateltava B:n varhaiset kokemukset oman instrumenttinsa kanssa tuntuivat turvallisilta kenties juuri siksi, että hänen instrumenttinsa soittajina oli paljon naisia. Toisaalta A:n kohdalla viulu näyttäytyi instrumenttina jopa negatiivisen tyttömäisenä.

Negatiivinen tyttömäisyys oli teema, joka nousi monessa muussakin eri yhteydessä esiin, kaikkien haastateltavien kohdalla. Sekä haastateltava A että haastateltava B jakoivat kokemuksensa, joissa heidän lauluaan on kuvailtu liian hennoksi, pieneksi tai ”munattomaksi”. Tämäkin on linjassa Moisalan havaintojen kanssa siitä, että tyttöjen

esityksistä sanotaan usein puuttuvan maskuliinista voimaa ja aggressiivisuutta (Moisala 1999, 13). Haastateltava C puolestaan joutuu yhä jatkuvasti todistelemaan omaa jaksamistaan suuren soittimen kanssa.

Negatiivisen tyttömäisyyden tai naiseuden jonkinlaiseksi vastinpariksi muodostui positiivinen miehisuus. A kertoi teorialunneista, joilla opettaja vitsaili vapautuneesti lähinnä miesopiskelijoiden kanssa, sekä miespuolisista opettajaopiskelijoista, joilla oli tilaa olla hauskoja ja rentoja. B puolestaan kertoi soitossaan itsevarmoista torvistipojista ja ammattiopiston miesopiskelijoista, jotka uskaltavat puhua avoimesti musiikillisista mieltymyksistään. Lucy Greeninkin tutkimuksen mukaan pojat ovat säveltäjinä itsevarmempia ja huolettomampia, kun taas tytöt näkevät itsensä epävarmoina ja taitamattomina: vastaavanlainen epävarmuus oli vahvasti läsnä erityisesti haastateltava B:n puheissa itsestään (Green 2016, 150-151).

C kuvaili niin miehiin kuin heidän tekemäänsä musiikkiinkin liitettävän mielikuvia rentoudesta, hauskuudesta, rohkeudesta ja menevyydestä ja epäili esimerkiksi festareiden päälavojen artistien valikoituvan näiden mielikuvien kautta. Toisaalta C:llä itsellään oli usean vuoden kokemus siitä, kuinka maskuliininen jatkäidentiteetti oikeutti hänelle enemmän tilaa toimia musiikin kentällä. Tämä kokemus todistaa osaltaan teoriaa siitä, että sukupuoli on tapoja, tyyliä ja performanssia (ks. esim Beauvoir 2010). Samankaltaisia selviytymiskeinoja, kuten sukupuolensa peittelyä ja sukupuolirooleista etääntymistä, kertoo käyttäneensä myös säveltäjä Kaija Saariaho (Moisala 1999, 11).

Vaikka näkymättömyys olikin nimettynä vain A:n teemoissa, toistui se kuitenkin myös tavallaan B:n ja C:n vastauksissa. Haastateltava B:n kokemus, jossa lukiobändin soitto-kaveri kuvitteli voivansa päättää hänen ylitseen laulajanvaihdosta, on yksi esimerkki tästä – samoin epävarmuudesta johtuva hiljaisuus niin soitto- kuin keskustelutilanteisakin. C puolestaan oli huolissaan iän myötä näkymättömäksi tulemisesta: jo nyt esimerkiksi medianäkyvyys tai keikkojen myynti tuntuu naisena vaikealta, mutta ilman seksuaalisoinnin tuomaa huomiota hän pelkää, ettei vanhempana naisena kiinnosta enää ketään.

Seksualisointi monissa eri muodoissaan oli tuttu ilmiö jokaiselle haastateltavalle. A:n kohdalla kesäteatteriesiintymisistä saadut ulkonäkökeskeiset ja seksualisoivat kehot johtivat siihen, ettei hän uskonut omiin taitoihinsa. Samankaltaista vaikutusta haastateltava C kertoi olleen hänen soitostaan saamallaan palautteella, joka keskittyi kymmenisen vuotta lähinnä ulkonäköön. Nykyään hän kertoo käyttävänsä huomattavan paljon aikaa esiintymisasujensa miettimiseen juuri seksualisointia välttääkseen. B:n kokemukset seksualisoinnista olivat näennäisesti sivusta todistavia: ensin mestarikurssin opettajan, sittemmin nuorten naisnäyttelijöiden. Kuitenkin esimerkki, jossa hän kertoi katuneensa esimerkiksi tiukkoja farkkujaan kohdatessaan ahdistelemaan orkesterin perustajahahmon, kertoo sekin oman kehon liiallisen näkyvyyden ja tätä kautta seksualisoinnin pelosta.

Suureksi jaetuksi kokemukseksi muodostui myös sukupuolittuneen syrjinnän haastamisen vaikeus. Hämmennys oli kaikkien haastateltavien mukaan suuri tekijä siihen, miksi esimerkiksi joihinkin kommentteihin on ollut vaikea reagoida heti. Kaikki haastateltavat olivat myös huolestuneita siitä, että asioihin puuttuminen tekee heistä ärsyttäviä, kyynisiä tai epätoivottuja työkavereita. Toisaalta onnistunutkaan puuttuminen ei ole välttämättä johtanut mitenkään, kuten esimerkiksi A:n oikaistessa toimittajaa, tai B:n kohdattua naureskelua kyseenalaistettuaan sukupuolittuneen työjaon kesäteatterissa. Usein tilanteet ovat myös jonkin valta-asetelman lävistämiä: esimerkiksi huippukapellimestarin tai selkeästi muista, esimerkiksi sosiaalisista syistä suuremman auktoriteetin omaavan henkilön vastustaminen on ymmärrettävästi vaikeaa. Haastateltava C:n kanssa tuli myös useaan otteeseen ilmi se mahdollisuus, että osallistuu itse syrjivään käytökseen – mikä luonnollisesti tekee syrjinnän tunnistamisesta vielä vaikeampaa.

7 Pohdinta

Jo tutkimuskysymykseni herätti minussa turhautuneisuuden tunteita. Miksi päädyn aina puhumaan sukupuoliasioista? Helsingin sanomissa ilmestynyt sarjakuvataiteilija Moa Rovanan haastattelu osui kipeään kohtaan itsessäni:

Haluaisin vain pyöriä ateljeessani ja tehdä vähän sarjakuvia ja patsaita, niin kuin miehet ovat tehneet kaikkina aikoina. Sen sijaan minun pitää istua tanskalaisessa haastattelussa selittämässä feminismin perusajatuksia, vaikka puhuisin paljon mieluummin taiteestani. (Helsingin sanomat perjantaina 26.4.2020, B2.)

En kuitenkaan osaa katua tutkimukseni aihetta. Koen, että se soi minulle ja haastateltavilleni mahdollisuuden päästä ennen kaikkea erilaisten tunteiden äärelle. Elimme ärsyyntymistä, surua, vihaa, häpeää, syyllisyyttä ja pelkoa, mutta myös toivoa, huvittuneisuutta ja kiitollisuutta. Ehkä useammin maailmantila ja asioiden laita herätti meissä kuitenkin katkeruutta ja huolta. Ennen kaikkea se herätteli uinuvia muistoja ja kokemuksia, jotka tulevat toivottavasti resonoimaan minussa ja meissä vielä pitkään.

Vitsi mä en ollu, niinku en ollu aatellu tätä asiaa niinku tosi pitkään aikaan (Haasteltava B).

Kaikki haastateltavani olivat ihmisiä, joiden kanssa olin ennenkin jutellut asioista syrjintään liittyen – niinpä minulla oli ainutlaatuinen mahdollisuus jatkaa jo saavutetun luottamuksen kannattelemana keskustelujani rohkeiden ja ajattelevien naisten kanssa. Tämä takasi sen, että tiesin kokemuksia kertyneen kyseisille ihmisille ja sen, että tiesin heidän haluavan jakaa vaikeitakin asioita menneisyydestään. Voi toisaalta pohtia, ovatko jotkin asiat voineet tulla tavanomaiseen, neutraalimpaan tutkimusasetelmaan verrattuna liioitellustikin esiin. Itse kuitenkin uskon, että asetelma loi ennen kaikkea turvallisen tilan jakaa, jolloin kokemuksia tuli kenties laajemmin esiin, kuin mitä etäisempi asetelma olisi voinut sallia.

Koska syrjinnän (saati sitten sukupuolittuneen sellaisen) määritelmiä ei juuri löytynyt, jouduin itse kuvittelemaan ja keräämään esimerkkejä siitä. Kokoamani listaus on varmasti epätäydellinen ja perustuu pitkälti omiin kokemuksiini ja aiheesta käymiini keskusteluihin. Päätin kuitenkin jakaa sen haastateltavieni kanssa, koska halusin heidän ajattelevan syrjinnän kokemuksiaan mahdollisimman laajalti. Tällä saattoi olla jossakin

määrin johdatteleva vaikutus, mutta ilokseni haastatteluissa kuitenkin nousi esiin asioita, joita en ollut itse tullut ajatelleeksi.

Haastateltavien anonymiteetin säilyttämisen vuoksi jouduin vaihtamaan nimiä ja yksityiskohtia ja jopa jättämään joitakin tärkeitä tarinoita kokonaan kertomatta. Kaikki haastateltavat lukivat oman osuutensa, minkä jälkeen tein vielä muutoksia heidän ehdotustensa mukaisesti: poistin liian paljastavilta tuntuvia yksityiskohtia, muutin tulkittojani, jotka heidän mielestään eivät tavoittaneet alkuperäistä kokemusta, sekä korjasin muutamia tekstiin livahtaneita asiavirheitä. Tällainen haastateltavien osallistaminen myös analyysiin oli mielestäni erityisen merkittävää tutkimuksen eettisyyden kannalta. Halusin toimia loppuun saakka siitä ajatuksesta käsin, että kokija itse omistaa kokemuksensa, jolloin hän on myös sen paras asiantuntija.

Keräämästäni aineistosta olisi hedelmällistä tutkia laajemminkin asioita, joita haastateltavat jättävät sanomatta: missä kohdissa he nauravat, milloin änkyttävät tai epäröivät ja millä tavoin he asettavat omia kokemuksiaan kyseenalaisiksi. Kokonaan uuden tutkimuksen sukupuolittuneesta syrjinnästä saisi keräämällä miesten tai ei-binäärisesti sukupuolensa määrittelevien kokemuksia aiheesta – patriarkaatti sortaa kaikkia sukupuolesta riippumatta, mutta kokemukset olisivat varmasti hyvin erilaisia. Tätä kautta voisi päästä käsiksi myös etuihin, joita naisoletus voi kantajalleen tuoda.

Mitään kovin yleistettäviä johtopäätöksiä tutkimuksestani tuskin voidaan tehdä. Kysymyksessä olivat kuitenkin yksittäisten ihmisten tarinat ja heidän tulkintansa tilanteista, joissa on aina monta kokijaa. Tarkoitukseni olikin tehdä tilaa äänille, jotka usein vaiennetaan, ja näin antaa haastattelemilleni naisille lupa tuntea tulleen kohdelluksi väärin ja epäreilulla tavalla. Toivon että tutkimukseni heikentää sukupuolittuneen syrjinnän tabuisuutta ja antaa lisää sanoja, joilla syrjityt voivat kokemaansa kuvailla. Parhaimmillaan tämä tutkimus laajentaa ja konkretisoi käsitystä siitä, mitä kaikkea syrjintä voi tarkoittaa. Samalla se kenties kannustaa musiikkikasvattajia ja ylipäättään musiikin ja ihmisten parissa puuhailevia ihmisiä toimimaan toisin: rohkaisemaan kaikkia ottamaan riskejä ja puolustamaan mielipiteitään, kiinnittämään huomiota antamaansa pa-

lautteeseen ja siihen, kuinka toisista ihmisistä puhuu ja millä perustein heitä projekteihinsa pyytää, nostamaan esikuvia kaikkien sukupuolten edustajien joukosta, antamaan tilaa erilaisuudelle ja kritiikille sekä olemaan olettamatta.

Lähteet

Backman, J. 2018 Äärellisyyden kohtaaminen: kokemuksen filosofista käsitehistoriaa. Teoksessa Toikkanen, J. & Virtanen, I. (toim.) Kokemuksen tutkimus VI. Kokemuksen käsite ja käyttö. Rovaniemi: Lapland University Press, 25-39.

Bennet, D, Macarthur, S., Hope C., Goh, T., & Hennekam, S. 2018 Creating a career as a woman composer: Implications for higher education. British Journal of Music Education.

<https://doi.org/10.1017/S0265051718000104>

Beauvoir, S. 2010 The Second Sex. New York: Vintage books.

https://uberty.org/wp-content/uploads/2015/09/1949_simone-de-beauvoir-the-second-sex.pdf

Butler, J. 2002 Gender trouble: feminism and the subversion of identity. London: Routledge.

<http://eng296.digitalwcu.org/wp-content/uploads/2018/09/butler-gender-trouble-chapter-1-w-RC-selections.pdf>

Finlex 2014/1325 Yhdenvertaisuuslaki.

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141325>

Gardner R., Sutherland, G., Shaffer, L. 2012 Chromosome abnormalities and genetic counseling. New York: Oxford University Press Inc.

Grahn-Wilder, M. 2016 Intersektionaalisuus, feministinen filosofia ja ymmärtämisen kehä. Teoksessa Rolin, Moisio, Reuter & Tuominen (toim.) Sukupuoli ja filosofia. Jyväskylä: SoPhi.

<https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/51116/978-951-39-6610-2.pdf?sequence=1>

Green, L. 2016 Gender Identity, Musical Experience and Schooling. Teoksessa Wright, R. (toim.) Sociology and Music Education. New York: Routledge.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 1988 Teemahaastattelu. Helsinki: Yliopistopaino.

ISM (2018) Dignity at work: a survey of discrimination in the music sector. Final report.

https://www.ism.org/images/images/ISM_Dignity-at-work-April-2018.pdf

Kuoppamäki, A. 2015 Gender Lessons. Girls and boys negotiating learning community in Basics of Music. Helsinki: Sibelius-Akatemia. Väitöskirja.

<https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/234891/nbnfife201502071538.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Liebkin, K, Larja, L. & Brylka, A. 2016 Ethnic and Gender Discrimination in Recruitment: Experimental Evidence from Finland. *Journal of Social and Political Psychology*. Vol. 4(1), 403–426.

https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/164589/433_3711_3_PB.pdf?sequence=1

Luostarinen, H. & Väliaverronen, E. 2007 Tekstinsyöjät: yhteiskuntatieteellisen kirjallisuuden lukutaidosta. Tampere: Vastapaino. <https://web.archive.org/web/20120623113621/http://www.vastapaino.fi/vp/ekirjat/tekstinsyijat.pdf>

MacClary, S. 1998 *Feminine Endings: Music, Gender and Sexuality*. Minneapolis: University of Minnesota Press. <https://ebookcentral-proquest-com.ezproxy.jamk.fi:2443/lib/jypoly-ebooks/reader.action?docID=316715>

Moisala, P. 1999 *Musical Gender in Performance*. *Women & Music*. Lincoln Vol. 3: 1. <https://search-proquest-com.ezproxy.jyu.fi/docview/223659907/A77CCAE8EDD149ABPQ/1?accountid=11774>

Moisala, P. 2005 *Musiikin naistutkimus. Musiikki sukupuolen kautta tulkittuna*. *Musiikki* 3/1994 Helsinki: Suomen musiikkitieteellinen seura ry ja Helsingin yliopiston musiikkitieteen laitos.

<https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10224/3581/2001-1101.pdf?sequence=1>

Music Finland 2017 *Selvitys: Suomen musiikkitoimiala näyttäytyy miesvaltaisena*. <https://musicfinland.fi/fi/kuulumisia/selvitys-suomen-musiikkitoimiala-naeyttaeytyy-miesvaltaisena>

Niiniluoto, I. 2016 *Teoksessa Rolin, Moisio, Reuter & Tuominen (toim.) Sukupuoli ja filosofia*. Jyväskylä: SoPhi.

<https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/51116/978-951-39-6610-2.pdf?sequence=1>

Parker, K. & Funk, C. 2017 *Gender discrimination comes in many forms for today's working women*. Pew Research.

<https://people.math.umass.edu/~nahmod/Forty-two-percent-women-faced-gender-discrimination-on-the-job.pdf>

Reese, J., Urry, L., Cain, M., Wasserman, S., Minorsky, P., Jackson, R. 2011 *Campbell Biology*. San Francisco: Pearson Education Inc

Seye, E. 2018 *Tutkimus seksuaalisesta häirinnästä musiikkialalla*. *Muusikkojen liitto*. https://www.muusikkojenliitto.fi/wp-content/uploads/2018/08/Seksuaalinenhairinta_tutkimusraportti.pdf

Thurman, J. 2010 *Introduction*. *Teoksessa Beauvoir, S.: The Second Sex*. New York: Vintage Books.

Toikkanen, J. & Virtanen, I. 2018 Kokemuksen käsitteen ja käytön jäljillä. Teoksessa Toikkanen, J. & Virtanen, I. (toim.) Kokemuksen tutkimus VI. Kokemuksen käsite ja käyttö. Rovaniemi: Lapland University Press, 7-24.

Trollinger, L. M. 2010 Sex/Gender research in music education: A review. *Visions of Research in Music Education*, 16(5), 22-39.

<http://ezproxy.jamk.fi:2048/login?url=https://search-proquest-com.ezproxy.jamk.fi:2443/docview/1350879024?accountid=11773>

Tuunanen, L. 2015 Sukupuolelleen epätyypillisen soitinvalinnan tehneiden tie musiikkiharrastuksen alusta ammattilaisiksi. Jyväskylän yliopisto: Pro gradu.

Tökkäri, V. 2018 Fenomenologisen, hermeneuttis-fenomenologisen ja narratiivisen kokemuksen tutkimuksen käytäntöjä. Teoksessa Toikkanen, J. & Virtanen, I. (toim.) Kokemuksen tutkimus VI. Kokemuksen käsite ja käyttö. Rovaniemi: Lapland University Press, 64-84.

Virtanen, V. 2018 Feministinen tietäminen musiikkikasvatuksessa: kirjallisuuskatsaus musiikkikasvatuksen sukupuolittuneisiin rakenteisiin. Kandidaatin tutkielma. Taideyliopisto: Sibelius-Akatemia.

Liitteet

Liite 1. Haastattelukutsu

Hei!

Kiitos kun osallistut haastatteluun ja tutkimukseeni. Ennen varsinaista haastattelua toivoisin, että tutustuisit alle laatimaani lyhyeen tekstiin ja sen alla oleviin kysymyksiin. Olen hahmotellut erilaisia syrjinnän muotoja, joihin musiikin parissa toimiva voi törmätä. Syrjintää on usein vaikea tunnistaa ja nimetä, joten toivon tämän listauksen herättelevän sinussa muistoja ja kokemuksia vastaavanlaisista tilanteista – sinun ei kuitenkaan tarvitse huomioida kaikkia kysymyksiä, vaan voit keskittyä niihin, jotka tuntuvat omalla kohdallasi relevanteilta. Kysymysten tarkoitus on ennen kaikkea johdattaa aiheen pariin ja kenties helpottaa syrjinnän tunnistamista. Haastattelussa emme siis käy tätä listaa läpi, vaan saat vapaasti kertoa omista, tärkeistä kokemuksistasi - koettamme edetä keskustelussa ns. kronologisesti, eli alkaen lapsuudesta kohti tätä päivää. Mikäli mieleesi tulee jokin syrjinnän muoto, jota en tässä mainitse, otathan asian kuitenkin rohkeasti esiin haastattelussa!

-Veera

Yhdenvertaisuuslain mukaan syrjintä tarkoittaa ihmisen tai ihmisryhmän kohtelua huomattavasti jonkin yhden tai useamman henkilökohtaisen ominaisuuden, kuten sukupuolen, ihonvärin tai vammaisuuden perusteella. Syrjintä saattaa olla välitöntä (tilanteessa tapahtuvaa) tai välillistä, jolloin jokin sääntö tai käytäntö asettaa ihmiset epätasa-arvoiseen asemaan. Syrjinnäksi luetaan myös häirintä, joka halventaa, nöyryyttää tai uhkaa uhriaan. (Finlex 2014, 8§-14§.)

- Kuinka sukupuoltani on oletettu? Millaisia (oletettuun) sukupuoleeni liittyviä odotuksia olen kohdannut?
- Kuinka töitä, tehtäviä ja toimintoja on sukupuolitettu?
- Olenko törmännyt instrumenttien sukupuolittamiseen?
- Millaisia malleja ja esikuvia olen saanut?
- Koenko, että minulla on lupa tehdä samoja asioita kuin kaikilla muillakin?
- Kuinka minua on rohkaistu ja kannustettu? Millaisiin asioihin olen saanut rohkeaa, millaisiin en?
- Millaista palautetta olen saanut? Mihin saamani palaute on keskittynyt? Millaisin sanoin soittoani on kuvailtu? Millaisiin ulkomusiikillisiin seikkoihin on kiinnitetty huomiota?

- Olenko törmännyt seksuaaliseen häirintään, kuten epäasialliseen kommentointiin tai koskettamiseen?
- Koenko, että minulla on samanlaiset mahdollisuudet saada esiintymistilaisuuksia kuin muillakin? Millaisin perustein minua ei ole hyväksytty esiintymään? Olenko kohdannut epäreiluttua palkkaukseen liittyvissä asioissa? Kuinka esiintymisiäni on markkinoitu?
- Kuinka minut on esitetty haastatteluissa, henkilökuvissa tai ylipäättään mediassa?
- Kuinka minut kohdataan?
 - Katsotaanko silmiin?
 - Millaisista asioista ja miten puhutaan?
 - Kuinka saan puhuttua ryhmässä?
 - Kuunnellaanko minua?
 - Vastataanko kommentteihini, tartutaanko ideoihini?
 - Tunnenko kuuluvani porukkaan vai tunnenko itseni ulkopuoliseksi?
 - Kuinka kykeneväksi tai kompetentiksi tunnen itseni?

LÄHDE

Finlex 2014/1325 Yhdenvertaisuuslaki.

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141325>

Liite 2. Haastattelurunko

1. Taustatiedot: koulutus ja kokemus musikkialalta
2. Lapsuus
 - kokemuksia ennen kouluikää: ensimmäinen soitin, laulaminen, kotona ja kenties musiikkioppilaitoksessa
 - kokemuksia ala-asteelta, musiikintunneilta, musiikkioppilaitoksissa tai muissa harrastusympäristöissä
3. Teinivuodet ja nuoruus
 - kokemuksia yläasteelta, lukiosta ja ammatillisesta koulutuksesta,
 - kokemuksia vapaa-ajalta, harrastusympäristöistä, kotoa, kenties töistä
4. Nuoruus, opiskeluaikat
 - kokemuksia korkeakouluista
 - kokemuksia vapaa-ajalta, kenties töistä
5. Aikuisuus, työelämä
 - kokemuksia työelämästä
 - kokemuksia vapaa-ajalta ja harrastusympäristöissä

